

KENELLÄ ON VASTUU ASUNNOTTOMUUDESTA?

Tapaustutkimus oululaisesta asunnottomuudesta

Päivi Kvist

Pro gradu –tutkielma

Sosiaalityö

Jyväskylän yliopisto

Kokkolan yliopistokeskus Chydenius

Kevät 2020

TIIVISTELMÄ

KENELLÄ ON VASTUU ASUNNOTTOMUUDESTA?

Tapaustutkimus oululaisesta asunnottomuudesta

Päivi Kvist

Pro gradu-tutkielma

Sosiaalityö

Jyväskylän yliopisto / Kokkolan yliopistokeskus Chydenius

Ohjaaja: YTT, yliopistonopettaja Katri Viitasalo

Kevät 2020

Sivumäärä: 75 sivua + 2 liitettä

Tutkimuksen tehtävänä on selvittää, minkälaisena ilmiönä oululainen asunnottomuus näyttäytyy tällä hetkellä ja miten sitä selitetään. Tutkimuksessa tarkastellaan oululaista asunnottomuutta sekä ilmiönä että sosiaalisena ja julkisena ongelmana. Asunnottomuudesta on olemassa paljon aiempaa tutkimusta. Erityisesti naisten ja nuorten asunnottomuutta koskevia viimeaikaisia tutkimuksia on löydettävissä hyvin. Tämän tutkimuksen tarkoitus on tuottaa ajankohtaista tietoa asunnottomuudesta Oulussa ja vielä tarkemmin tutkia julkisen keskustelun pohjalta kenen vastuulla ongelman selitetään olevan.

Tutkimus on laadullinen tutkimus, joka on toteutettu tapaustutkimuksena. Tutkimusaineisto koostuu henkilöhaastatteluista sekä asunnottomuutta koskevista lehtiartikkeleista. Haastatteluaineisto pitää sisällään viiden pitkäaikaisasunnottoman haastattelun. Haastattelut toteutettiin jalkautumalla Oulun kaduille ja haastatteleamalla kodittomia ihmisiä. Asunnottomuutta koskevat lehtiartikkelit on valittu Kaleva.fi- sekä Yle.fi- sivustoilta. Tutkimuksen aineistosta valitsin tutkimukseen mukaan artikkeleita, jotka tarkastelevat asunnottomuutta ilmiötasolla. Tuloksissa tarkastellaan asunnottomuuden ilmenemistä julkisena ongelmana sekä sitä, miten ilmiötä selitetään.

Tutkimustulokset esitän teemoittain. Asunnottomuus näyttäytyy aineiston valossa monimuotoisena sosiaalisena ongelmana, jota selitetään erilaisin syin ja seurauksin. Asunnottomuuden taustalta nousi esiin muun muassa päihde- sekä mielenterveysongelmia. Pitkäaikaisasunnottomille asunnon saaminen tuntui olevan haasteellista. Tähän vaikutti erityisesti luottotietojen puuttuminen. Asunnon saamisen vaikeus ei noussut esiin Oulun kaupungin valtuuston jäsenten kertomuksista. Sosiaalipoliittisessa keskustelussa asunnon saamiseksi korostettiin asiakkaan omaa aktiivisuutta sekä kykyä sitoutua tarjottuihin palveluihin. Asunnottomien kokemuksista nousi esiin päinvastainen näkökulma. Asunnottomat kokivat, että palveluihin sitoutuminen edellyttäisi ensin oman asunnon saamista, jonka jälkeen palveluihin olisi mahdollista sitoutua.

Tutkimuksen tulokset osoittavat, että asunnottomuudessa on kyse yksilökohtaisesti kasaantuneista ongelmista yksilön elämäntilanteessa. Asunnottomuuteen yhdistyy leimatun identiteetin sekä eriarvoisuuden kokemuksia. Oululainen asunnottomuus on olemassa oleva ilmiö, josta on muodostunut sosiaalinen ja julkinen ongelma. Julkisena ongelmana asunnottomuus näyttäytyy negatiivisena ilmiönä, jolle pitäisi löytää oikeanlaisia vastatoimia. Asunnottomuutta selitetään sekä yksilön että yhteiskunnan vastuulla olevana ongelmana.

Avainsanat: asunnottomuus, pitkäaikaisasunnottomuus, syrjäytyminen, huono-osaisuus, sosiaalinen ongelma, laadullinen tutkimus

SISÄLLYS

1 JOHDANTO	4
2 TUTKIMUKSEN TAUSTAA	8
2.1 Asunnottomuus ja asunnottomien määrä	8
2.2 Asunnottomuuden historiaa	9
2.3 Asunnottomuus tutkittavana ilmiönä	11
2.4 Huono-osaisuus	12
2.5 Syrjäytyminen	14
2.6 Köyhyys	16
3 AIEMPAA TUTKIMUSTA ASUNNOTTOMUUDESTA	18
3.1 Syrjäytyminen Oulussa	18
3.2 Naisten asunnottomuus	20
3.3 Vastatoimia asunnottomuuden ehkäisemiseksi	23
4 TEOREETTINEN VIITEKEHYS	26
4.1 Kulttuurinen kartasto ja marginaalit	26
4.2 Teoriaa sosiaalisten ongelmien muodostumisesta	28
4.3 Teoreettis-metodologinen lähestymistapa	29
5 TUTKIMUKSEN TOTEUTUS	32
5.1 Tutkimusmenetelmät	32
5.2 Tutkimusaineiston keruu	34
5.2.1 Haastatteluiden toteuttaminen	34
5.2.2 Lehtiartikkeleiden valinta	38
5.3 Tutkimuksen analyysi	39
5.4 Eettistä pohdintaa	41

6 TULOKSET	43
6.1 Asunnottomuuden syyt ovat moninaisia	43
6.1.1 Sosiaaliset ongelmat	44
6.1.2 Päihdeongelma	45
6.1.3 Nuorten asunnottomuus	47
6.2 Kerran leimattu, aina leimattu	48
6.2.1 Leimattu identiteetti	49
6.2.2 Luottotietojen menettäminen hankaloittaa asunnon saamista	51
6.3 Sosiaalipolitiikkaa ja poliittisia vastatoimia	52
6.3.1 Poliittiset tavoitteet asunnottomuuden vähentämiseksi	52
6.3.2 Asunnottomana palvelujärjestelmän loukussa	55
6.4 Asunnottomuus sosiaalisena ongelmana	56
6.4.1 Ilmiöstä sosiaaliseksi ongelmaksi	57
6.4.2 Elämää marginaalissa	60
6.5 Tutkimuksen tulokset yhtäläisiä aiemman tutkimuksen kanssa	61
7 JOHTOPÄÄTÖKSET JA POHDINTA	64
7.1 Yksilön vastuulla oleva ongelma	64
7.2 Oululainen asunnottomuus julkisena ongelmana	67
7.3 Pohdinta	69
LÄHTEET	72
LIITTEET	
Liite 1. Tutkimusaineisto artikkelit	
Liite 2. Haastattelurunko	

1 JOHDANTO

Oulun kaupunginvaltuuston kokouksessa syyskuussa 2018 valtuuston jäsen käytti sanaa ”ihmisroska”, viitaten tällä epäasiallisella sanavalinnalla Oulun keskustan kaduilla oleviin syrjäytyneisiin ihmisiin. Valtuuston jäsenen sanavalinta loukkasi epäeettisyydellään ja moraalittomuudellaan erityisesti asunnottomia ja syrjäytyneitä ihmisistä, ja sanavalinta herätti laajan valtakunnallisen kohun. Sanavalinnan käyttämisen seurauksena valtuuston jäsen muun muassa erotettiin toimitusjohtajan tehtävästään. Sanavalinnan saama kritiikki ja siitä seurannut yhteiskunnallinen keskustelu nostivat kuitenkin näkyville heikoimmassa asemassa olevan ihmisjoukon. Kohutapahtumat inspiroivat minut valitsemaan asunnottomuuden pro gradu- tutkielmani aiheeksi.

Huono-osaisuutta ei ole saatu poistettua yhteiskunnastamme, ja kaikkein huono-osaisimpana ryhmänä yhteiskunnan reunalla on asunnottomat (Saari 2015). Asunnottomuudeksi määritellään tila, jossa ihmiseltä puuttuu oma asunto joko hetkellisesti tai pitkäaikaisesti. Asunnottomuuden katsotaan olevan pitkäaikaista silloin, kun ihminen on ollut asunnottomana yli vuoden ajan, tai asunnottomuutta on toistunut edeltävän kolmen vuoden aikana. (Granfelt, Nousiainen, Haahtela, Juhila & Raitakari 2015.) Tutkimuksessani tutkin asunnottomuutta Oulussa ilmiötasolla keskittyen asunnottomuudesta käytävään keskusteluun sekä siihen, miten asunnottomuutta selitetään. Tutkimuskysymykseni on: Miten asunnottomuutta selitetään yksilön vastuulla olevana ongelmana, ja miten sitä selitetään yhteiskunnan vastuulla olevana ongelmana?

Asunnottomuus on ilmiö, joka on ollut aina olemassa. Yhteiskunnallisesti tarkasteltuna asunnottomien heikentynyt asema on tiedostettu, ja siihen on pyritty vaikuttamaan muun muassa erilaisin sosiaalipoliittisin keinoin. Asunnottomuutta on pyritty ehkäisemään ja poistamaan useiden eri hallitusohjelmien avulla, siinä kuitenkin pysyvästi onnistumatta. Asunnottomuuden ehkäisemiseksi on tehty vastatoimia myös kuntatasolla. Oulun kaupunki on ollut valtion tavoin mukana asunnottomuuden ennaltaehkäisemisen toimenpideohjelma AUNE: ssa vuosina 2016—2019 (Oulun kaupungin asuntopoliittiset linjaukset 2017). Oulun

kaupungin monivuotisena hankkeena on ollut myös Kenttä Paavo-projekti, johon perehdyn tarkemmin luvussa 3.3.

Arkipuheessa asunnottomuus liitetään huono-osaisuuteen tai sen kasautumiseen. Asunnottomuuteen liittyvä mielikuva on yleensä edelleen karikatyyri alkoholisoituneesta siltojen alla elävästä miehestä. Asunnottomuus ilmiönä on kuitenkin monimuotoistunut, ja käsitys asunnottomuudesta muuttuu yhteiskunnan muuttuessa. Asunnottomuus ei ole enää ikään tai sukupuoleen määrittynyt ilmiö, vaan siihen aiemmin vahvasti liitetyt määritelmät eivät enää päde. Asunnottomina on paljon myös naisia sekä nuoria. Asunnottomuutta ei myöskään voida pitää pelkästään päihteiden käyttäjien ongelmana, vaan asunnottomuuden syyt voivat olla moninaisia. (Lehtonen & Salonen 2008.) Tutkimuksessa tarkastellaan asunnottomuutta ilmiönä ensisijaisesti asunnottomuuskeskusteluina.

Asunnottomuus voidaan nähdä julkisena ongelmana, joka nousee tutkimukseni yhdeksi lähtökohdaksi. Michailakisin & Schirmerin (2014) teoria tarkastelee sosiaalisia ongelmia, ja tarkemmin miten ja miksi juuri tietyt olosuhteet luokitellaan sosiaalisiksi ongelmiksi. Ongelmaa voidaan lähestyä myös tarkastelemalla mikä siinä on väärin, mikä on osa ongelmaa, mikä aiheuttaa ongelmaa ja kuka siitä on vastuussa. (Michailakis & Schirmer 2014.) Ongelman selittämistä ja siihen liittyvää vastapuhetta tarkastelen Juhilan (2004) teorian pohjalta.

Tutkimuksella pyrin selvittämään, miten ilmiötä selitetään julkisessa keskustelussa. Selitetäänkö käydyssä keskustelussa ongelmaa yksilön vastuulla olevana ongelmana, yhteiskunnan ongelmana vai mahdollisesti molempia? Tutkimuksen yhteiskunnallisena tavoitteena on saada ajankohtaista tutkimustietoa oululaisesta asunnottomuudesta sosiaalityön näkökulmasta. Vastaavanlaisia tutkimuksia ei ole viime vuosina tehty Oulusta. Tutkimuksen tavoitteena on tuottaa tietoa siitä, miten ilmiötä selitetään tällä hetkellä ja kenen vastuulla ongelman ymmärretään olevan. Tutkimus on suunnattu Oulun kaupungin valtuuston jäsenten lisäksi sosiaalityön asiantuntijoille ja opiskelijoille, sekä kaikille aiheesta kiinnostuneille.

Tutkimuksen kannalta keskeisiä käsitteitä ovat asunnottomuuden lisäksi huono-osaisuus, syrjäytyminen ja köyhyys, joihin perehdytään tutkimuksessa tarkemmin. Tutkimuksen yhtenä teoriana lähestyn Jokisen (2004) käyttämää kulttuurista kartastosta ja inhimillistä karttaa marginaalissa elävien ihmisten tarkastelussa. Näiden kartastojen avulla pystytään tarkastelemaan ihmisten luomia marginaaliryhmiä, sekä asunnottoman kokemuksia marginaaliryhmässä elämisestä. Tutkimuksen teoreettis-metodologinen viitekehys rakentuu teorioilla siitä, kuinka sosiaalisia ongelmia tuotetaan, ja kuinka niistä tuotetaan vastapuhetta. Juhila (2004) käsittelee kategorioissa ja marginaaleissa elävien ihmisten näkökulmasta vastapuhetta ja leimattua identiteettiä. Tutkimuksessa hyödynnetään vastapuheen- ja leimatun identiteetin- käsitteitä tutkittaessa ilmiön selittämistä ja siihen liittyvää puhetta.

Koska tutkittava ilmiö mielletään sosiaalisesti ongelmaksi, on tutkimukseen otettu mukaan kaksi sosiaalisia ongelmia selittävää teoriaa. Joseph R. Gusfieldin (1989) teoriassa pohditaan ilmiöiden määrittelemistä ongelmiksi, miten ilmiöistä tulee sosiaalisia ja julkisia ongelmia, sekä kuka määrittelee ne ongelmiksi ja millä perustein. Toinen sosiaalisia ongelmia koskeva teoria on Michailakisin ja Schirmerin (2014) teoria, joka tarkastelee tiettyjen asioiden ja olosuhteiden muodostumista sosiaalisiksi ja julkisiksi ongelmiksi. Ilmiötä lähestytään tutkimuksessa selittämällä asunnottomien kokemuksia, sekä kuvailemalla Oulun kaupungin valtuuston jäsenten sekä järjestöjen edustajien puhetta asunnottomuudesta.

Tutkimus on kvalitatiivinen tutkimus asunnottomuuden ilmiöstä Oulussa tämän päivän yhteiskunnassamme. Tutkimus toteutetaan tapaustutkimuksena, jonka aineisto kerätään kahdella eri menetelmällä. Tutkimuksen tavoitteena oli saada näkökulmia esiin monipuolisesti, jotta ilmiöstä käytävän keskustelun analysoiminen olisi mahdollisimman luotettavaa. Tästä johtuen tutkimukseen haastateltiin asunnottomia. Asunnottomien valitseminen haastateltavaksi asetti tutkijalle eettisiä kysymyksiä ja pitkää pohdintaa siihen liittyen. Tutkimuksella voidaan kuitenkin nostaa asunnottomien näkökulmia esiin, jonka vuoksi päädyin toteuttamaan asunnottomien haastattelut. Haastatteluiden lisäksi aineistoa kerättiin lehtiartikkeleista ja -haastatteluista, joita on julkaistu viimeisen kahden vuoden aikana.

Tapaustutkimuksessa on erotettava selvästi tutkittava kohde ja tapaus toisistaan (Malmsten 2008). Tutkimuksessani tutkittava kohde on oululainen asunnottomuus ilmiönä ja tutkittava tapaus on oululaisen asunnottomuuden kuvaileminen julkisena ongelmana. Tätä tarkastellaan sen kautta, miten ilmiötä selitetään keskusteluissa. Tieteellisessä tutkimuksessa on aina huomioitava eettinen näkökulma. Oma tutkimukseni kohdistuu heikoimmassa asemassa olevaan ihmisryhmään, jonka vuoksi eettisyys on erityisen tärkeässä asemassa. Eettistä pohdintaa käsitellään vielä tarkemmin tutkimuksessa. Asunnottomien haastatteluista saatua tutkimusaineistoa sekä tutkimukseen valittuja lehtiartikkeleita tarkastellaan aineistolähtöisen sisällönanalyysin avulla. Lähestymistapana on fenomenologis-hermeneuttinen lähestymistapa, sillä kyseinen lähestymistapa sopii tutkimukseen jossa tutkitaan ihmisiä, sekä se antaa riittävästi tilaa tulkinnalle (Tuomi & Sarajärvi 2009).

2 TUTKIMUKSEN TAUSTAA

Seuraavaksi käsittelen asunnottomuutta Suomessa sekä Oulussa valtakunnalliseen tilastoon pohjautuen. Tarkastelen myös asunnottomuuden historiaa aina 1800-luvulta nykypäivään. Sen jälkeen käsittelen asunnottomuutta tutkittavana ilmiönä sekä asunnottomuuden tutkimiseen liittyviä haasteita. Tämän jälkeen käsittelen omista alaluvuissaan asunnottomuuteen liitettyjä käsitteitä huono-osaisuus, syrjäytyneisyys sekä köyhyys. Nämä käsitteet valitsin tutkimukseen sen vuoksi, että ne nousivat toistuvasti esille asunnottomuutta käsittelevässä kirjallisuudessa sekä aiemmissä tieteellisissä tutkimuksissa.

2.1 Asunnottomuus ja asunnottomien määrä

ARA määrittelee asunnottomaksi ne ihmiset, joilla ei ole omaa asuntoa ja jotka elävät ulkona tai porrashuoneissa, asuntoloissa tai majoitusliikkeissä, huoltokotityyppisissä asumispalveluyksiköissä, sairaaloissa tai muissa laitoksissa, tai tilapäisesti tuttavien ja sukulaisten luona asunnon puutteen vuoksi. Asunnottomuuden katsotaan olevan pitkäaikaista silloin, kun asunnottomuus on kestänyt vähintään yhden vuoden, tai henkilö on ollut toistuvasti asunnottomana viimeisen kolmen vuoden aikana. Pitkäaikaisasunnottomalla on myös asumista olennaisesti vaikeuttava sosiaalinen tai terveydellinen ongelma. (Ara 2018.)

Asunnottomaksi joutuminen tapahtuu harvoin yhtäkkiä, ja yleensä siihen liittyy muita huono-osaisuuden ulottuvuuksia. Asunnottomuus ilmiönä liittyy yleensä tavalla tai toisella huono-osaisuuteen tai sen kasautumiseen. Asumisen rahoitus- ja kehittämiskeskus Ara kerää vuoden välein tilastoa Suomen asunnottomista. Suomessa oli 15.11.2018 5482 asunnottomaa. Heistä yksineläviä oli 4882 ja perheellisiä 159. Pitkäaikaisasunnottomia oli 1162. Asunnottomien määrä on laskenut viimeisen 6 vuoden aikana. Asunnottomien määrän tilastollisesta laskusta huolimatta määrä on edelleen suuri, ja esimerkiksi nuorten asunnottomuus on lisääntynyt. (Ara 2018.) Käytettävissä olevat asunnottomuutta koskevat tilastot on kerätty palvelun

käyttäjistä, ja todellisuudessa asunnottomien määrä voi olla paljon suurempi. (Lehtonen & Salonen 2008, 18.)

Asunnottomista kerätyn tilaston perusteella voidaan tarkastella asunnottomien määrää myös kunnittain. Aran tilaston mukaan 15.11.2018 Oulussa oli asunnottomia yhteensä 94. Heistä pitkäaikaisasunnottomia oli 22, naisia 11 ja nuoria 21 (Ara 2018). Oulussa asunnottomat ohjataan ensisijaisesti ympäri vuorokauden tilapäismajoitusta tarjoavaan Kenttätien palvelukeskukseen, jossa järjestetään majoitusta niin päihdeasiakkaille kuin muusta syystä asunnottomaksi joutuneille asiakkaille. Asuminen Kenttätiellä voi olla lyhyt- tai pitkäaikaista. Kenttätien yksikössä on jaoteltu eri osastot lyhyt- ja pitkäaikaisille asukkaille. (Ouka 2019.)

Kenttätien palvelukeskuksen tarkoituksena ei ole yksistään majoituksen tarjoaminen asunnottomille, vaan perusasumisen lisäksi yksikössä järjestetään kuntoutusta. Asumiseen asetetaan tavoitteita, sekä pyritään luomaan edellytyksiä normaaliin elämään ja asumiseen esimerkiksi yksikön ohjaajapalveluiden avulla. Asiakasta pyritään tukemaan henkilökunnan tuella yksilöllisiin tarpeisiin perustuen oman elämän hallintaan sekä asumisessa onnistumisessa. Ohjaajapalveluiden edellytyksenä on kuitenkin asiakkaasta lähtöisin oleva oma halu ja kyky ottaa vastaan ohjausta. (Ouka 2019.) Vuoden 2019 syyskuun loppuun mennessä Kenttätien palvelukeskuksessa on majoittunut 127 eri henkilöä, joista miehiä on ollut 102 ja naisia 25 (Ouka 2019).

2.2 Asunnottomuuden historiaa

Asunnottomuuden merkitys ja käsitys on muuttunut ajan saatossa. Asunnottomuus on ollut erilaista, ja sen paikka yhteiskunnassa on ollut erilainen esimerkiksi 1950-luvulla kuin tänä päivänä. Suomessa on ollut asunnottomia jo 1800-luvulla, jolloin asunnottomien ryhmä on muodostunut maaseudulla asuvasta tilattomien väestöstä. Asunnottomuuteen on liittynyt jo tuolloin köyhyys sekä ihmisten eriarvoinen asema. Suomessa oli vuosina 1936—1987

voimassa irtolaislaki, jolla haluttiin vaikuttaa nimenomaan järjestysoikeudellisiin ongelmiin. Naisten kohdalla lakia haluttiin soveltaa erityisesti prostituution kitkemiseen ja miesten kohdalla lakia puolestaan sovellettiin rikollisuuden ja vaarallisuuden kitkemiseen. Vasta 1970-luvulla asunnottomuudesta alettiin puhua siinä merkityksessä, mitä sillä nykyisissä keskusteluissa tarkoitetaan. Asunnottomuutta syntyi maalta kaupunkeihin muutossa, eikä asuntoja enää riittänyt kaikille. Tämä aiheutti ahdasta asumista ja asumista muun muassa metsissä sekä synnytti asunnottomille tarkoitettut asuntolat. (Lehtonen & Salonen 2008, 14—20.)

Asunnottomuus nähtiin pitkään yksilön huonotapaisuutena ja siihen liittyi vahva negatiivinen sävy. 1980-luvulla asunnottomuuden ilmiön käsittämisessä alettiin siirtyä vähitellen huonotapaisuudesta huono-osaisuuteen. Ilmiön nähtiin moninaistuvan, ja asunnottomien ryhmä ei ollut enää yksi joukko, vaan ilmiön sisällä heidät voitiin jakaa vielä erillisiin joukkoihin erilaisine ongelmineen. Yhteiskunnan rakennemuutoksen myötä noussut ongelma asuntojen riittämättömyydestä on edelleen olemassa. Asuntomarkkinoiden tilanne on haasteellinen asuntojen määrästä ja korkeista vuokrista johtuen. Asuntojen korkeat vuokrahinnat voivat olla työssäkäyvänkin ihmisen ulottumattomissa, puhumattakaan marginaaliryhmään kuuluvien ihmisten ulottumattomissa. 1990-luvulla asunnottomuuteen ovat vaikuttaneet myös terveystalouden rakennemuutokset. Esimerkiksi päihdepalveluissa on siirrytty pitkälti avopalveluihin, minkä perusteella vahvaa tukea tarvitsevat päihdekuntoutujat ovat vailla tuettua asumista, ja heillä on haasteita pärjätä tavallisilla asuntomarkkinoilla. Myös yhtäkkiset elämänmuutokset, kuten avioero, on voinut aiheuttaa asunnottomuutta. Heikossa asemassa asuntomarkkinoilla ovat myös maahanmuuttajat sekä vapautuvat vangit. (Lehtonen & Salonen 2008.)

Edellä kuvatuissa tilanteissa painottuu asunnottomuuden yhteiskuntapoliittinen luonne, jossa asunnottomuutta lähestytään rakenteellisen tulkintatavan kautta. Asunnottomuudessa nähdään ensisijaisesti olevan kyseessä tulonjaon epäoikeudenmukaisuus, joka aiheuttaa taloudellista eriarvoisuutta asuntomarkkinoilla. Asunnottomuus yhteiskunnallisena ilmiönä ei siis keskity joidenkin ihmisryhmien heikkouteen, vaan ilmiötä tarkastellaan yhteiskunnan rakenteissa olevien puutteiden ja niiden kehityskulun pohjalta. Jyrkkä rakenteellinen lähestymistapa

asunnottomuuden tutkimiseen jättää kuitenkin varjoonsa ihmisten kokemukset sekä tapausten ainutkertaisuuden. (Granfelt 1998.)

2.3 Asunnottomuus tutkittavana ilmiönä

Asunnottomuuden tutkimukselle on ollut merkittävä vaikutus yhteiskuntatieteiden metodisella murroksella 1990-luvulla. Kun aiempi tutkimus oli keskittynyt asunnottomuuteen sinänsä ja sen taustalla vaikuttaviin syihin, asunnottomuustutkimuksessa alettiin keskittyä puhetapoihin ja diskursseihin, joiden avulla asunnottomuus konstruoidaan sosiaalisena ongelmana. (Lehtonen & Salonen 2008, 17—20.) Arja Jokisen ja Kirsi Juhilan (1991) tutkimus ”Pohjimmaiset asuntomarkkinat” on yksi tämän tradition tutkimus. Tutkimus käsittelee, miksi lukumääräisesti pienestä yhteiskunnallisesta ongelmasta, asunnottomuudesta, on tullut Suomessa ikuisuuskysymys, sekä miksi tietty sama ihmisjoukko kiertää kehää asuntomarkkinoiden pohjalla. Lähestymistapa poikkeaa siis hyvinkin paljon aiemmasta tutkimuksesta, joka perustui asunnottomuuden tutkimiseen rakenteellisesta lähestymistavasta. (Jokinen & Juhila 1991.)

Yksi merkittävä lähestymistavan muutos asunnottomuustutkimuksessa on ollut kodittomuuden käsitteen tarkasteleminen asunnottomuuden käsitteen rinnalla. Kodittomuuden käsite nousee esiin Granfeltin (1998) väitöskirjassa, jossa hän käsittelee naisten kodittomuutta. Granfelt laajentaa asunnottomuuden käsitettä ulottuvaksi pelkkää fyysistä asuinpaikkaa syvällisemmäksi. (Granfelt 1998.) Granfeltin tavoin myös Saari (2015) erottaa kodittomuuden käsitteen asunnottomuudesta. Saaren (2015) mukaan asunto on yleensä myös koti, johon ihmisellä on muodostunut emotionaalien suhde. Asunto on usein tärkeä osa ihmisen habitaatiota, ja sen menettäminen merkitsee myös kodittomuudesta aiheutuvaa juurettomuutta. Oman asunnon olemassa olemista voidaan pitää merkityksellisenä, jopa tärkeimpänä yksilön peruselämän edellytyksistä, jonka ympärille elämä ja hyvinvointi rakentuu. (Saari 2015, 22—23.)

Asunnottomuus on osoittautunut vaikeasti tutkittavaksi ilmiöksi. Yksi ongelma, joka liittyy keskeisesti asunnottomuuden tutkimiseen, on palvelunkäyttäjäparadoksi. Tällä tarkoitetaan sitä, että asunnottomuudesta käytettävissä olevat tilastot koskevat vain palveluiden käyttäjiä. Tilastot voivat näin ollen perustua vain yhden päivän tai yhden viikon poikkileikkaustilanteeseen, eikä pitkäaikaisasunnottomuutta tai esimerkiksi vuoden aikana toistuvia asunnottomuusjaksoja saada tilastojen kautta näkyviksi. Toinen ongelma liittyy tutkimuksen metodeihin. Asunnottomuutta on vaikea tutkia perinteisin yhteiskuntatutkimuksen menetelmin, sillä asunnottomia on vaikea tavoittaa. Tästä seuraa väistämättä validiteettiongelmia, eivätkä tutkimukset ole helposti yleistettäviä. (Lehtonen & Salonen 2008.)

Kansainvälisesti tarkasteltuna asunnottomuus näyttäytyy kasvavana ongelmana siihen kohdistuvista poliittisista vastatoimista huolimatta. Asunnottomuus ilmiönä on moninaistunut myös kansainvälisesti, joka näyttäytyy siten että asunnottomina elää myös lapsia, naisia ja perheitä. Useimmissa Euroopan maissa asunnottomuus on kasvanut räjähdysmäisesti 2010-luvulla. Esimerkiksi Saksassa ja Irlannissa asunnottomuus on kasvanut 150 % vuodesta 2014 vuoteen 2016. Asunnottomuuden yhtenä merkittävänä syynä Euroopassa on asuntojen korkeat hinnat ja väestön köyhyys. Useimmissa maissa monimutkainen järjestelmä lisää asunnottomuutta sekä riskiä tulla asunnottomaksi. Kansainvälinen tutkimus osoittaa, että mielenterveysongelmat ja päihteet lisäävät huomattavasti asunnottomuuden riskiä myös muissa maissa. Tämän lisäksi vähemmistöryhmiin kuuluvilla, sekä äkillisiin elämänkriiseihin joutuneilla ihmisillä on suurentunut riski joutua asunnottomaksi. Näissä tilanteissa korostuu kokonaisvaltainen ennakoiva tuki, jota tulisi pystyä tarjoamaan yhteiskunnan palvelujärjestelmän, kuten päihdetyön avulla. (Fowler & Hovmand & Marcal & Das 2019.)

2.4 Huono-osaisuus

Yhtenä huono-osaisuuteen johtavana syynä voidaan pitää varallisuuden ja tulojen epätasaista jakaantumista yhteiskunnan sisällä. Hyvinvointivaltion erityisenä haasteena on varallisuuden

keskittyminen varsin pienelle väestöryhmälle. Tämä luo epätasa-arvoisuutta, sillä tulojen eriarvoisuus vaikuttaa seuraavien sukupolvien eriarvoisina mahdollisuuksina. Tasa-arvoisuus voidaan kytkeä syrjäytymisen vastaiseen toimintaan, ja korostaa universaalien etujen ja palveluiden kuulumista kaikille kansalaisille tuloista, sosiaaliluokista, uskonnosta tai alueesta riippumatta. Suomessa köyhän väestön osuus koko väestöstä on varsin pieni, ja köyhistä suomalaisista noin puolet on opiskelijoita. Sosiaaliturvajärjestelmällä, erityisesti ansiosidonnaisella työttömyysturvalla on pystytty varsin toimivasti vaikuttamaan köyhyyden vähentämiseksi. (Saari, 2013, 11—22.)

Asunnottomuuteen liittyvää huono-osaisuutta on tuotu esiin Saaren (2015) teoksessa asunnottomien omien kertomusten pohjalta. Asunnottomien kertomukset avaavat lukijalle huono-osaisuuden äärimmäistä ilmentymää. Kertomuksista nousee esiin elämän eri osa-alueita, joihin asunnottomuus vaikuttaa. Asunnottomuus horjuttaa ihmisen fyysistä ja henkistä terveyttä. Asunnottomuuden kuvaillaan ajavan joissakin tapauksissa myös ihmistä päihteiden käyttöön. Päihteiden käyttö voi olla itsestä lähtevä tahtotila, tai siihen voi myös liittyä painostusta esimerkiksi yösijan saamista varten. (Saari 2015.)

Asunnottomuus aiheuttaa haasteita myös perhesuhteiden, sekä ylipäättään sosiaalisten ihmissuhteiden ylläpitämiseen. Yhteydenpito läheisiin voi osoittautua mahdottomaksi ilman asuntoa, jossa esimerkiksi lapsia voisi tavata. Asunnottomuuteen liittyy myös ravinnon puutetta sekä taloudellista ahdinkoa. Asunnottomuus aiheuttaa syrjäytymistä yhteiskunnan ulkopuolelle. Asunnottoman voidaan todeta olevan huono-osaisuuden ytimessä, jossa epäinhimillinen tilanne on voinut jatkua vuosia. Asunnottomuus pitää sisällään ihmisen epätoivoa, sekä usko itseensä on usein hyvin vähäistä. Kokemus eriarvoisuudesta on voimakasta, sekä yhteiskunnalta saatu tuki voi tuntua riittämättömältä. (Saari 2015.)

2.5 Syrjäytyminen

Yksi tapa määritellä syrjäytymistä on luonnehtia sitä yksilöä yhteiskuntaan yhdistävien siteiden heikkoudeksi (Raunio 2006, 9). Syrjäytymisen käsite tuli Suomeen 1970-luvun lopulla, minkä jälkeen termiä on käytetty niin eurooppalaisessa kuin kansallisessakin politiikassa ja hallinnossa. Syrjäytymisen käsitteeseen liittyy negatiivinen sävy joka voi leimata ihmisen, ja tehdä haittaa ihmisen identiteetille. Poliittisessa kielenkäytössä syrjäytymisen käsitteeseen liittyy myös ongelmallisia piirteitä. Ensinnäkin syrjäytyminen nähdään poliittisella kentällä ennen kaikkea yhteisenä vastustamisen kohteena ilman että ilmiötä tarkasteltaisiin konkreettisella tasolla. Toiseksi syrjäytymisen käsite on tutkijoiden ja viranomaisten luoma käsite, joka ei yleensä jäsennä ihmisen minuutta. Kolmantena epäkohtana syrjäytymisen käsitteen käyttäminen kasvattaa väestöryhmien välisiä jakoja ja eroja luomalla rajapintaa kahden väestöryhmän välille. (Saari 2015, 238—245.)

Marginaali on sisarkäsite syrjäytymiselle, joka puolestaan viittaa alhaalla, takana tai ulkopuolella olemiseen (Jokinen 2004, 74). Marginalisaatio ja syrjäytyminen on siis erotettava toisistaan, sillä niihin liittyy erilaisia piirteitä. Selkein ero marginalisaation ja syrjäytymisen välillä on se, että marginalisaatioon ei välttämättä ajauduta tai jouduta, vaan yksilö voi tietoisesti asettua jollain elämänalueella marginaaliin. Syrjäytymistä puolestaan ei koskaan valita, vaan siihen joudutaan syrjäytyvän olosuhteiden pakottamina. Syrjäytyminen nähdään kielteisenä ilmiönä, johon liittyy vahva normatiivinen paine yhteiskunnalliseen normaalisuuteen kuulumiselle. Vaikka marginaaliin kuulumiseen ei suoranaisesti liity negatiivista leimaa, siihen liittyy riski edetä syrjäytymiseen, mikäli yksilöllä on suhde poikkeaviin alakulttuureihin ja toimintamuotoihin. (Raunio 2006, 55—68.)

Yksilön kokemuksen kannalta oleellisin ero näiden kahden edellä mainitun käsitteen välillä on se, että syrjäytynyt yksilö on joutunut yhteiskunnan ulkopuolelle, ulossuljettujen piiriin. Ulossuljettujen piiristä on vaikeaa päästä takaisin yhteiskunnan sisäpiiriin, ja riski jäädä pysyvästi ulossuljettujen piiriin on olemassa. Vaikka marginaalisaatioon voi liittyä ulkopuolisuuden kokemuksia, he asettuvat silti yhteiskunnan reunalle, ollen vielä sisällä yhteiskunnassa. Yhteiskunnan reunalta on helpompaa päästä takaisin yhteiskunnan

keskustaan kuin yhteiskunnan ulkopuolelta. Sosiaalipoliittisilla toimilla on pyritty vaikuttamaan syrjäytyneiden palauttamiseksi tai integroimiseksi takaisin normaalisuuden piiriin, kun taas marginalisaatiossa eläviin yksilöihin kohdistuvat toimet liittyvät mobilisoimiseen ja joskus jopa heidän asemansa vahvistamiseen siellä missä he ovat. (Raunio 2006, 55—71.)

Syrjäytyminen voi olla hetkellistä tai pitkäkestoista. On tutkittu, että lasten ja nuorten syrjäytymisen riskiä lisää lapsuuden ajan köyhyys. Köyhemmistä oloista ja vähävaraisemmilta alueilta tulevilla lapsilla on usein heikompi koulumenestys vauraamman lapsuuden eläneisiin lapsiin verrattuna. Vauraamman lapsuuden eläneillä nuorilla on myös helpompi kiinnittyä työelämään. Köyhyys harvoin kuitenkaan yksistään aiheuttaa syrjäytymistä, vaan ongelmien kasautuessa myös syrjäytymisen riski kasvaa. (Bowles 2012.)

Järventie (1999) on tutkinut suomalaisten lasten syrjäytymistä. Tutkimuksessa tutkittiin empiirisesti peruskouluikäisten lasten syrjäytymisriskiä tietyllä alueella. Tutkimus perustui lasten psykososiaalisen hyvinvoinnin ja perushoivan toteutumisen selvittämiseen. Tämän perusteella vakava syrjäytymisriski (29%) muodostui lapsille joilla oli huono tai erittäin huono perushoiva, sekä huono tai erittäin huono psykososiaalinen hyvinvointi. Lievä syrjäytymisriski muodostui lapsille joilla oli jompikumpi osa-alue huono tai erittäin huono kuitenkin niin, että psykososiaalisen hyvinvoinnin puutteet muodostivat suuremman riskin kuin perushoivan puutteet. (Järventie 1999.) Järventien tutkimus on saanut osakseen kritiikkiä muun muassa siitä, etteivät tutkimustulokset ole yleistettävissä. Tutkimusta on kritisoitu myös siitä, voidaanko lasten kohdalla ylipäättään puhua syrjäytymisriskistä, vaan pitäisikö puhua pelkästään perushoivan ja psykososiaalisen hyvinvoinnin puutteista. (Raunio 2006, 106—111.)

Raunio (2006) kiteyttää teoksessaan hyvin, että sosiaalityössä syrjäytymisen ydin paikantuu kasautuneisiin hyvinvoinnin ongelmiin, ja varhaisen puuttumisen yrityksestä huolimatta sosiaalityö aktualisoituu yleensä vasta siinä vaiheessa kun ongelmat ovat jo kasautuneet. Tämä tarkoittaa sitä, että tuolloin syrjäytyminen tai vakava syrjäytymisen riski on jo olemassa. (Raunio 2006.) Helne (2002) kuvaa syrjäytymistä haasteellisena yhteiskunnallisena

ilmiönä, jonka syntymistä on vaikea selittää tarkemmin. Euroopasta lähtöisin olevan perinteen mukaan syrjäytyneet nähdään usein yhtenä, yhteiskunnasta irrottautuneena joukkona, joka halutaan kiireesti liittää takaisin yhteisöön. (Helne 2002, 5—11.)

2.6 Köyhyys

Köyhyys on yksi eriarvoisuuden ulottuvuus, joka paikallistuu ryhmään yhteiskunnan alareunalla. Köyhyyttä ei ole helppo määritellä, sillä sitä voidaan mitata monilla eri tavoin. Köyhyyden ymmärtäminen eri määritelmien muodossa on kuitenkin välttämätöntä huono-osaisuutta tutkittaessa, koska huono-osaisuus on äärimmäistä köyhyyttä. Köyhyyden tutkimiselle omat haasteensa luo myös se, että köyhyys voi tarkoittaa eri ihmisille eri asioita. Kansalaisten käsityksiä köyhyydestä voidaan tarkastella esimerkiksi listaamalla aikaisempien tutkimusten perusteella kansalaisille yleisimpiä tapoja määritellä köyhyys, joita voivat olla tietyn tulorajan alle jäävät tulot, alhainen sosiaalinen status tai etuus- tai hyväntekeväisyysriippuvuus. Euroopan unionin komission tekemän tutkimuksen perusteella suomalaiset tunnistavat köyhyyden olemassa olon Suomessa, vaikkakin he tunnistavat kotimaastaan vähemmän köyhyyttä kuin eurooppalaiset keskimäärin. (Saari 2015, 72—82.)

Kuten edellä nousi esiin, köyhyyden kokeminen voi tarkoittaa jokaiselle eri asioita, ja se on aina henkilökohtainen kokemus (Saari 2015). Köyhyyden tutkimiseen voidaan liittää myös oman arvon tasavertainen kokemus ihmisten välillä. Olsen (2015) on tutkinut köyhyyttä omalla kotiseudullaan Salfordissa Manchesterissä. Tutkimuksesta nousee esille, että kansalaiset kokivat omat tulonsa hyvin henkilökohtaisena asiana, eivätkä he halunneet tuoda tutkimuksessa esille olivatko he köyhiä vai eivät. Tutkimustilanteissa nousi esille, että ihmiset eivät halunneet tuoda esiin köyhyyttään, mutta eivät myöskään hyvätuloisuuttaan sen vuoksi, että he eivät häpäise pienempituloisia tutkimukseen osallistujia. Samankaltaisia tutkimustuloksia on olemassa jo 1900-luvun alusta Englannista, jolloin yhteiskuntaluokat ja niiden luoma hierarkia olivat vahvemmin esillä. Yhteiskunnan luoma hyväosaisuus saattoi merkitä pianon omistamista, perheen äidin hyviä käytöstapoja tai auttavaisuutta muita ihmisiä

kohtaan. Useat näistä asemaa vahvistavista piirteistä olivat saavutettavissa, vaikka perheessä olisikin taloudellista köyhyyttä. Köyhyyden diskurssi on siis moninainen, eikä lainkaan helposti selitettävissä. (Olsen 2015.)

Ihmisten tulkinnat köyhyydestä ilmiönä vaihtelevat sen mukaan, minkälaiset arvot ja tarkoitusperät heillä on suhteessa kyseiseen ilmiöön. Saman ilmiön tulkinta voi vaihdella henkilöstä riippuen. Esimerkiksi asunnottomuus ilmiönä voi olla yhden henkilön mielestä yksilön vastuulla oleva yksilöllinen ongelma, kun taas toisen mielestä se voi olla yhteiskunta- ja sosiaalipolitiikkaan nivoutuva sosiaalinen ongelma. Tämä osoittaa sen, että näkemysten yhteiskunnallinen merkitys voi olla erilainen. (Saari 2015, 77—82.)

3 AIEMPAA TUTKIMUSTA ASUNNOTTOMUUDESTA

Asunnottomuus voidaan nähdä myös yhtenä syrjäytymisen muotona (Lehtonen & Salonen 2008, 15). Sosiaalisista käsitteistä syrjäytyneisyys liitetään lähes suoranaisesti asunnottomuuteen, jonka vuoksi asunnottomuutta tutkiessa on syytä tarkastella myös tutkimuksia syrjäytymisestä (Saari 2015, 22—26). Asunnottomuudesta ja syrjäytymisestä on olemassa aiempaa tutkimusta melko laajasti, mistä johtuen olen pystynyt valikoimaan tutkimuksessa käytettävät aiemmat tutkimukset mahdollisimman hyvin vastaamaan tutkimuksen tarkoitusta. Tutkimukseen valikoitui mukaan myös vanhempia tutkimuksia, koska aiempien tutkimusten ikää tärkeämmäksi kriteeriksi osoittautui tutkimusten vastaavuus omaan aiheeseeni. Tarkastelen seuraavaksi kahta tutkimusta asunnottomuudesta, sekä kahta tutkimusta syrjäytymisestä.

3.1 Syrjäytyminen Oulussa

Anna-Liisa Lämsän tutkimuksessa ”Syrjäytyminen Oulussa –Hyvinvointipuutteet oululaisen syrjäytymisen kuvaajina” tarkastellaan syrjäytymisvaarassa olevien tai jo syrjäytyneiden oululaisten elämäntilanteita 1990-luvun puolivälin jälkeen, sekä selvitetään tämän ryhmän rakennetta, kokoa ja alueellista jakautumista Oulun kaupungissa. Tutkimusprojekti on toteutettu Oulun kaupungin eri hallintokuntien sekä Oulun yliopiston Käyttäytymistieteiden laitoksen kanssa yhteistyössä. Tutkimuksen tuloksista tarkastelen syrjäytymisindikaattoria, joka on jaettu seitsemään eri huono-osaisuuden ulottuvuuteen. Näistä seitsemästä ulottuvuudesta haluan nostaa esille sosiaalisen huono-osaisuuden sekä asuntomarkkinoilta syrjäytymisen. (Lämsä 1998.)

Tutkimuksen mukaan sosiaaliseen huono-osaisuuden riskiryhmään kuuluvat yksinhuoltajaperheet, mielenterveys- ja päihdeongelmaiset, rikoksiin syyllistyneet ja lastensuojelun asiakkaat. Riskiryhmään kuulumisen ei kuitenkaan tarkoita sitä, että kaikki

näihin ryhmiin kuuluvat olisivat syrjäytyneitä tai huono-osaisia. Näihin ryhmiin kuuluviin liittyy myös riski, että ulkopuoliset luokittelevat tällaisen henkilön huono-osaiseksi, joka saattaa vaikeuttaa asunnon löytämistä tai asunnon pitämistä. Sosiaalisen huono-osaisuuden eri ilmenemismuodot kietoutuvat usein toisiinsa, joka nousi tutkimuksessa esiin erityisesti lastensuojelunasiakkaina olevilla perheillä. Näistä perheistä valtaosa oli yksinhuoltajaperheitä, joissa keskeisiä syitä lastensuojelunasiakkuudelle alle 12-vuotiaiden lasten osalta olivat vanhempien päihteidenkäyttö ja mielenterveysongelmat, sekä niihin liittyvä lapsenhoidon laiminlyönti. (Lämsä 1998.)

Asunnottomuus ei noussut tuloksissa näkyvänä ongelmana suureksi. Osalla oululaisista oli kuitenkin vaikea löytää tai saada pidettyä asunto. Tämä ilmiö näyttäytyi esimerkiksi mielenterveys- ja päihdeongelmallisille suunnattujen asumispalveluiden tarpeena. Asuntomarkkinoilta syrjäytymisessä ei ole aina kyse asunnottomuudesta, vaan sillä voidaan tarkoittaa myös asumista puutteellisesti varustetussa tai ahtaassa asunnossa. Tutkimuksen mukaan puutteellinen asuminen liittyi erityisesti asumiseen vanhassa omistusasunnossa josta puuttuivat nykyajan mukavuudet. Myös ahtaista asunnoista valtaosa olivat omistusasuntoja. Tutkimustulosten johtopäätöksenä voidaan todeta, että asuminen erittäin puutteellisesti varustetussa vuokra-asunnossa oli vaihtoehto asunnottomuudelle. (Lämsä 1998.)

Tutkimuksen tarkastelun kohteena oli huono-osaisuuden kasautuminen samoille yksilöille ja ihmisryhmille. Syrjäytyminen tapahtuukin usein ongelmien kasautuessa ja pitkittyessä. Syrjäytyminen on ikään kuin muutosprosessi, joka tapahtuu ongelmien kasautuessa ja pitkittyemisessä niin, että ne eivät ole enää hallinnassa. Tämä puolestaan johtaa elämänhallinnan menettämiseen. Kasautuvassa huono-osaisuudessa näyttäytyi usein työmarkkinoilta syrjäytyminen ja sosiaalisen huono-osaisuuden kietoutuminen yhteen. Tämä saattoi olla joko syy syrjäytymiselle tai sen seurausta. Huono-osaisuuden alueellinen jakautuminen näkyi tutkimuksessa siten, että erot eri alueiden välillä olivat hyvinkin selviä. Esimerkiksi kerrostalovaltaisiiin lähiöihin oli kasautunut erityyppistä huono-osaisuutta, kun taas pientalovaltaisilla alueilla erilaiset ongelmat olivat yksittäistapauksia. (Lämsä 1998.)

Tutkimuksen lopputuloksena todetaan, että oululaisessa syrjäytymisessä on kyse hyvinkin erilaisista hyvinvointipuutteista ja niiden kasautumisesta samoille yksilöille ja ihmisryhmille. Syrjäytyneillä on puutetta rahasta, ihmissuhteista sekä vaikutusmahdollisuuksista. Heidän elämään kuuluu köyhyyttä, avuttomuutta ja poikkeavuutta, joiden vuoksi yksilön on esimerkiksi vaikea löytää asunto, saada pidettyä asunto tai selviytyä itsenäisestä asumisesta. Huono-osaisuutta on olemassa eritasoista, joka vaikuttaa myös syrjäytymisen syvyyteen ja laatuun. Eri tavoin huono-osaiset eivät ole aina olleet tai tule aina olemaan tietyllä tavalla huono-osaisia, vaan tähän vaikuttaa eri tekijät ja yksilön elämäntilanne. Mikäli syrjäytymisen prosessi saadaan pysäytettyä alkuvaiheessa, yksilöllä on parempi mahdollisuus kiinnittyä takaisin yhteiskuntaan. (Lämsä 1998.)

Helne (2002) on tutkinut väitöskirjassaan Syrjäytymisen yhteiskunta syrjäytymistä enemmänkin yhteiskunnallisena ilmiönä. Syrjäytymistutkimuksessa katse suunnataan useimmiten johonkin tiettyyn väestönosaan yhteiskunnan reunalla, kun katse pitäisi ennemminkin suunnata keskelle. Helne (2002) nostaa esiin syrjäyttämisen käsitteen, jolla tarkoitetaan huomion kiinnittämistä rakenteellisiin epäkohtiin joiden ajatellaan syrjäyttävän ihmistä yhteiskunnan keskeltä yhteiskunnan reunalle. Hänen mukaansa suurin huomio kiinnitetään syrjäytyneeseen ihmiseen, jota luonnehditaan passiiviseksi ja poikkeavaksi yksilöksi, kun huomio tulisi kiinnittää yhteiskuntaan jossa syrjäytymistä syntyy ja synnytetään. Tutkimuksen mukaan syrjäytyneet nähdään edelleen toisina, johon liittyy myös kielteinen arvolutaus. Syrjäytymiskeskusteluun liitetään vahvasti rajanvetoa ja syrjäytymisen paikantamista johonkin tiettyyn paikkaan. Tämä keskustelu osoittautuu problemaattiseksi, sillä se vetää itsekkin rajoja ja kokoaa syrjäytyneitä yhteen symbolisesti ja spatiaalisesti, kun rajanvetoa tulisi ennemmin kyseenalaistaa. (Helne 2002.)

3.2 Naisten asunnottomuus

Asunnottomuus ilmiön muuttuessa asunnottomuus on vaikea enää tunnistaa ihmisjoukon keskeltä, niin kuin ennen on ehkä tunnistanut. Lehtonen ja Salonen (2008) kuvaavat osuvasti

kirjansa epilogissa sitä, kuinka kuka tahansa ohikulkija kadulla saattaa olla asunnoton ilman, että asunnottomuus olisi tunnistettavissa ihmisen ulkoisesta olemuksesta. Asunnoton voi olla nuori tai vanha, mies tai nainen, työssäkäyvä tai työtön. Asunnoton voi olla syömässä pikaruokalassa muiden joukossa, tai käydä päivisin töissä muiden tavoin. Asunnottoman tunnistaminen ei ole enää helppoa tänä päivänä, sillä stereotypia asunnottomasta ihmisestä on moninaistunut. (Lehtonen & Salonen 2008, 7—9.)

Granfelt (1998) on tutkinut naisten asunnottomuutta jo 1990-luvulla. Kuten aiemmin nousi esiin, hän erottaa selkeästi toisistaan määritelmät asunnottomuus ja kodittomuus. Asunnottomuudella viitataan paikkaan jossa asunnoton oleilee, kun puolestaan kodittomuudella viitataan yleisempään, kokemuksellisempaan olotilaan. Kodittomuutta voidaan pitää asunnottomuutta laajempänä käsitteenä, jolla viitataan subjektiiviseen hyvinvointiin. Kodittomuuden käsitteellä tarkoitetaan johonkin kuulumista, tunnesiteitä, huolenpitoa sekä identiteetin luomista. Granfeltin (1998) eksistentiaalisesti sävyttyneessä etnografisessa tutkimuksessa ”Kertomuksia naisten kodittomuudesta” tarkastellaan asunnottomien itse tuottamia erilaisia merkityksiä erilaisin puhetavoin tuotettuina sosiaalisina konstruktioina haastatteleamalla kodittomia naisia. Tutkija jalkautui kodittomien naisten asuntoloihin, joissa hän keräsi tutkimusaineistoa kuuntelemalla naisten tarinoita ja kertomuksia. (Granfelt 1998.) Tarkastelen seuraavaksi väitöskirjassa esiin nousseita teemoja naisten asunnottomuuteen liittyen.

Määrällisesti tarkasteltuna naisten kodittomuus on yhteiskuntapoliittisesti marginaalinen ilmiö, jossa näkyy selkeästi syrjäytyminen, köyhyys, yksinhuoltajuus ja psykososiaaliset vaikeudet. Naisten kodittomuus on monimuotoista, millä tarkoitetaan sitä, että lyhyen ajan sisällä nainen voi olla eri tavoin koditon. Suomessa naisten kodittomuus ei näyttäyty kadulla tai yömajoissa asusteluna, vaan asunnottomat naiset asuvat enimmäkseen eriasteisesti hoidollisesti suuntautuneissa asuntoloissa. Hyvin tyypillisesti naiset voivat asua myös ystävien, sukulaisten ja tilapäisten miesystävien luona, jolloin he eivät edes näy asunnottomuustilastoissa. (Granfelt 2000.)

Granfeltin (1998) tutkimuksessa tarkastellaan asunnottomia naisia kodittomina äiteinä, marginaalin toisina ihmisinä sekä päihdekuntoutujina. Tutkittavien naisten tarinoista oli kuultavissa ikävää ja surua menetettyjä lapsia kohtaan. Vaikka kaikki haastatellut naiset eivät olleet äitejä, äitiys oli useimmille naisista hyvin keskeinen osa elämää, vaikka lapset eivät asuneetkaan heidän luonaan. Tutkimuksen naiset olivat köyhiä, sosiaalis-taloudellisesti vähäosaisia ihmisiä, joiden taloudellinen toimeentulo oli sosiaaliturvan varassa. Asunnottomien naisten ryhmään kategorisoidut naiset kantoivat mukanaan negatiivista leimaa. Leimaantumisen käsitteeseen liittyy enemmän negatiivisia sävyjä kuin esimerkiksi toiseuden tai erilaisuuden käsitteisiin. Eräs haastateltava nainen kertoi voimakkaasta leiman sisäistämisestä, joka kohdistuu itsensä lisäksi myös muihin samalla tavoin leimattuihin. (Granfelt 1998.)

Riikka Haahtelan (2015) väitöskirjassa tarkastellaan asiakkuuksien rakentumisia asunnottomille suunnatun naistyön kautta. Haahtelan tutkimuksen mukaan naisille rakentuu autettavan ja kohdattavan identiteetti asunnottomille tarjottujen palveluiden kautta. Osallistamalla naisia erilaisiin valmentaviin ja kuntouttaviin tukimuotoihin, heille rakentuu toimintaan osallistavan identiteetti. Tukitoimien merkitys naisten elämässä on merkityksellinen. Naisten identiteetti rakentuu vahvemmaksi silloin, kun he pääsevät osallistumaan toimintaan ja olemaan osa jotakin yhteisöä. Haahtela (2015) kirjoittaa, että naisten kodittomuus ylipäättään ei ole yksiselitteinen ilmiö. Tutkimuksen tekohetkellä asunnottomia naisia on arvioitu olevan 1804. Naiset asuvat kaduilla, sukulaisten ja tuttavien nurkissa, asuntoloissa ja hätämajoituksissa. Naisten asunnottomuuteen liittyy myös piiloasunnottomuus. Granfeltin (1998) tavoin myös Haahtela (2015) puhuu naisten kohdalla enemmän kodittomuudesta kuin asunnottomuudesta. Tämä johtuu siitä, että naisille asunnon menettäminen tarkoittaa usein myös kodin hajoamista. (Haahtela 2015.)

Asunnottomia naisia yhdistää usein kokemus turvattomuudesta ja turvaverkkojen ulkopuolelle jäämisestä. Köyhyyden ja asunnottomuuden yhdistyessä vakaviin päihde- ja mielenterveysvaikeuksiin tilanne on todella vakava. Ongelmien kasautuessa naisilla on suuri riski jäädä harhailemaan palvelujärjestelmässä kiinnittymättä mihinkään, jolloin syrjäytyneisyyden tila yhä vain vahvistuu ja vaikeudet kroonistuvat. Asunnottomien naisten elämässä korostuukin sosiaalityön merkitys. Naiset arvostivat korkealla sosiaalityön, jossa he

kokivat, että heidän tunteillaan ja ajatuksillaan on merkitystä, ja että heidän huoleensa suhtauduttiin vakavasti. Sosiaalityössä arvostettiin myös sitä, että siinä ei moralisoitu, syyllistetty tai normitettu elämään ylemmydentuntoisesti. Yhteiskuntapoliittisesti sosiaalityön yksi tärkeimmistä tavoitteista oli kodin mahdollistaminen myös niille, joille itsenäinen asuminen muodostui ylivoimaiseksi. (Granfelt 1998.)

3.3 Vastatoimia asunnottomuuden ehkäisemiseksi

Asunnottomuus on nähty yhteiskuntapoliittisena ongelmana 1980-luvulta lähtien, jolloin asunnottomuus erottui irtolaisuudesta ja asuntopulasta omaksi erityiskysymyksekseen. Sosiaalihuoltolaissa säädettiin jo vuonna 1984, että sosiaalitoimen kuuluu huolehtia ihmisistä jotka eivät omin avuin kykene järjestämään asumistaan. (Hassi-Nuorluoto 2000.) Syrjäytymisen estäminen ja sen poistaminen on ollut yhteiskuntapoliittinen johtotähti 2000-luvulla. Syrjäytymisen poistamiseksi on laadittu sekä kansallinen (Sosiaali- ja terveysministeriö 2003) että EU:n laajuinen toimintasuunnitelma. (Raunio 2006, 126.) Suomen Perustuslain 22. pykälän mukaan julkisella vallalla on velvollisuus turvata perus- ja ihmisoikeuksien toteutuminen. Tämän velvollisuuden toimeenpaneminen edellyttää hyvinvointivaltiomme sosiaalipoliittisten instituutioiden pitkäjänteistä rakentamista ja ylläpitämistä. (Saari 2015, 115—116.)

Asunnottomuuden ehkäisemiseksi ja asunnottomien auttamiseksi on käynnistetty vuosien aikana useita eri hankkeita ja projekteja. Esimerkiksi kolmannella sektorilla toimiva Vailla vakinaista asuntoa ry on järjestänyt vuosien aikana erilaisia projekteja asunnottomuuden vähentämiseksi pääkaupunkiseudulla. Yhdistys tarjoaa myös asumisneuvontaa asunnottomille, mistä on ollut suuri kysyntä. (Vva ry 2018.) Oulunseudun Nuorisoasuntoyhdistys ry eli OsNa ry puolestaan ennaltaehkäisee nuorten asunnottomuutta tarjoamalla asumisneuvontaa ja ohjaus- ja neuvontapalveluita niille nuorille, joilla on epävarmuutta asumisesta tai arjen hallinnasta (OsNa ry 2019).

Oma asunto kuuluu jokaisen perus- ja ihmisoikeuksiin. Asunto ensin –malli on levinnyt Yhdysvalloista myös Suomeen nykyisen porrasmallin tilalle, jossa asunnottoman tulee ansaita oma asunto osoittamalla ensin ”asumiskykyisyytensä” sitoutumalla erilaisiin tukitoimiin, kuten päihde- tai mielenterveyskuntoutukseen. Portaittain etenevä asumispolku voi toimia hyvänä vaihtoehtona silloin, kun asiakas on siihen vahvasti sitoutunut, mutta sen avulla ei kuitenkaan löydetä ratkaisua pitkäaikaisasunnottomuuden poistamiseksi. Asunto ensin –malli toimii päinvastoin, jossa asiakkaalle tarjotaan ensin oma asunto. Asunnon saamisen jälkeen asiakkaalla on oikeus saada asumisen turvaamiseksi kohdennettua tukea, jota hänen on myös oltava valmis ottamaan vastaan. Mallin tärkeimpiä periaatteita ovat asumisen pysyvyys, asumisen ja palvelujen erottaminen toisistaan, sekä oikeus saada tukea toipumiseen ja sosiaaliseen integraatioon. Mallin tavoitteena on, että asiakkaan asunnottomuuskierte saataisiin katkaistua ja että asiakas löytäisi elämäänsä merkityksellisiä toimintoja. (Granfelt ym. 2015.)

Myös kunnat ovat järjestäneet hankkeita asunnottomuuden ehkäisemiseksi. Yksi esimerkki on Oulun kaupungin rahoittama Kenttä-Paavo- hanke, joka on toiminut Oulussa vuosina 2012—2015. Hankkeen tavoitteena oli tukea asunnottomia, asunnottomuuden uhan alla olevia sekä syrjäytymisvaarassa olevia oululaisia kiinnittymään normaalin asumisen pariin järjestämällä heille tiivistä asumisen- ja kuntoutumisen tukea. Hankkeen osatavoitteina oli vähentää oululaisten pitkäaikaisasunnottomuutta, sitouttaa moniongelmaisia ja päihdeongelmaisia henkilöitä asumiseen ja kuntoutumiseen, vähentää tilapäismajoitusta toistuvasti tarvitsevien henkilöiden syrjäytymisriskiä sekä kehittää Ouluun toimiva vaikeasti päihdeongelmaisten tuetun asumisen malli. (Kenttä-Paavo-hanke 2015.)

Asunnottomille järjestettyjä palveluita on laajennettu Oulussa kuluneen vuoden aikana muun muassa siten, että kaupunki avasi 4.9.2019 asunnottomille tarkoitetun päivätoimintakeskus Huilin Kenttätien palvelukeskukseen. Päivätoimintakeskuksen tarkoituksena on tarjota oululaisille asunnottomille ja päihdepalveluiden asiakkaille lämmin tila jossa viettää aikaa arkipäivisin. Keskuksessa on myös mahdollista peseytyä ja pestä pyykkiä. Keskuksen toiminnan tavoitteena on lisäksi tarjota kävijöille helposti apua myös muiden palveluiden piiristä. (Siikaluoma 2019.) Huilissa on käynyt keskimäärin 25 asiakasta päivittäin sen

avaamisen jälkeen. Päivätoimintakeskuksen kävijöistä lähes päivittäin osa vierailijoista on sellaisia, jotka eivät majoitu Kenttätien palvelukeskuksessa. (Ouka 2019.)

Oulun kaupunki järjesti yhdessä useiden muiden yhteistyökumppaneiden kanssa asunnottomien yö-tapahtuman 17.10.2019 YK:n köyhyyden ja syrjäytymisen vastaisena päivänä. Valtakunnallinen tapahtuma järjestetään vuosittain yhtä aikaa useissa Suomen kaupungeissa. Oulussa tapahtuma järjestetään perinteisesti kävelykatu Rotuaarin aukiolla, jossa oli viime vuonna tarjolla makkaraa, kahvia ja pullaa. Paikalla olevasta teltasta jaettiin myös kierrätettyjä talvivaatteita, joita ihmiset olivat voineet lahjoittaa tapahtumaan etukäteen. Asunnottomien yönä Rotuaarilla jaettiin lisäksi tietoa asunnottomuudesta sekä olemassa olevista palveluista. (Ouka 2019.) Tapahtuma on järjestetty useampana vuonna peräkkäin, ja esimerkiksi viime vuonna Oulussa järjestettyyn tapahtumaan osallistui vapaaehtoisia partureita, jotka leikkasivat asunnottomilta hiuksia ilmaiseksi. Mielestäni tämänkaltaiset tapahtumat ovat kansalaisten yhteiskunnallinen kannanotto asunnottomuuden tueksi sekä asunnottomuuden ongelman tunnistamisesta.

4 TEOREETTINEN VIITEKEHYS

Tutkimuksen tarkoituksena on tuottaa kuvailevaa tietoa siitä, miten asunnottomuutta selitetään. Tutkimuksessa keskitytään asunnottomuudesta käytävän keskustelun pohjalta tarkastelemaan miten asunnottomuutta selitetään, ja kenen vastuulla ongelman nähdään olevan. Lähemmin tarkasteltuna tutkimuksessa etsitään vastausta siihen, millä tavalla keskustelusta nousee esiin yksilön vastuu ongelmassa ja millä tavalla yhteiskunnan vastuu. Ilmiöstä käytävää keskustelua tarkastellaan poliittisten päättäjien, järjestöjen edustajien sekä asunnottomien näkökulmasta. Tämän tarkastelun perustana toimii teoreettis-metodologinen lähestymistapa. Puheen selittämisessä hyödynnän Juhilan (2004) käyttämiä käsitteitä vastapuhe, leimattu identiteetti sekä tavallisuusretoriikkaa ja eron politiikka.

Asunnottomat luokitellaan tiettyyn ryhmään, jolloin heidät asetetaan kulttuuriseen marginaaliin. Marginaali on tilallinen vertauskuva, jolla tarkoitetaan reunalla olemista, toiseutta (Jokinen, Huttunen & Kulmala 2004). Asunnottomuuteen ja asunnottomiin liittyy vahvasti marginaalissa eläminen, jonka vuoksi tutkimuksessa on luontevaa tarkastella Jokisen (2004) marginaaleja tarkastelevaa teoriaa. Tutkimuksen varsinainen teoreettinen viitekehys muodostuu kahdesta sosiaalisten ongelmien teoriasta. Nämä teoriat tarttuvat sosiaaliseen ongelmaan käsitteenä. Mikä luokitellaan sosiaalisesti ongelmaksi, miten ongelmat muodostuvat ja milloin niistä tulee julkisia ongelmia? Tässä tutkimuksessa keskitytään ongelman selittämiseen ja siihen, kenen vastuulle ongelman nähdään kuuluvan.

4.1 Kulttuurinen kartasto ja marginaalit

Jokinen (2004) tarkastelee asunnottomien marginaaliryhmän paikkaa yhteiskunnassamme kulttuurisen kartaston ja inhimillisen kartan avulla. Kulttuurinen kartasto on jokaisella ihmisellä yksilöllinen, ja se muodostuu kulttuurisesta tietovarannosta joita jaamme paikkojen merkityksistä ja statuksista. Tähän voi vaikuttaa myös eletty elämä ja sieltä esiin nousevat

aiemmat kokemukset. Paikan kulttuurinen identiteetti rakentuu pitkälti erotuksena toisista paikoista, mutta paikan määrittelyyn vaikuttaa myös oman elämämme koordinaatit. Ei ole aivan yksiselitteistä määrittellä jonkun paikan identiteettiä, sillä paikan voidaan katsoa muovaavan myös ihmisen identiteettiä. Esimeriksi asuntola muodostaa tietynlaisen merkityksen siellä asuvan omaan inhimilliseen karttaan, joka heijastaa sitä miten hän näkee oman identiteettinsä. (Jokinen 2004.)

Jokisen (2004) mukaan samaan marginaaleihin kuuluvia yhdistää se, että he ovat jostakin syystä päätyneet samaan marginaaliin joko pidemmäksi tai lyhyemmäksi aikaa. Marginaaliin kuuluvat ovat kuitenkin jokainen oma yksilönsä, ja ihmiset kuuluvat samanaikaisesti useaan eri kategoriaan. (Jokinen 2004.) Granfeltin (1998) tutkimuksesta käy ilmi, että sukupuolella on merkitystä asunnottomiin liittyvien mielikuvien rakentamisessa. Asunnottomiin naisiin liitetään vahvempia mielikuvia poikkeavuudesta ja moraalittomuudesta kuin miehiin. Nainen kuuluu ikään kuin kaksinkertaisesti marginaaliin ollessaan asunnoton ja nainen. Naiset ovat tulleet alueelle, joka on aiemmin kuulunut miehille. (Granfelt 1998.)

Kulttuurista kartastoa ja marginaaleja käytetään aineiston analyysissä hyödyksi siten, että sen avulla tarkastellaan näyttäytykö asunnottomuuskeskustelussa yksilölähtöinen lähestymistapa, vai keskustellaanko asunnottomista yhtenä marginaaliryhmänä ilman yksilöiden tunnistamista ryhmän sisällä. Tarkastelen myös minkälaisen paikan asunnottomat saavat julkisessa keskustelussa ja minkälaisia sävyjä tähän keskusteluun liittyy. Teorian avulla voidaan tarkastella myös, nouseeko keskustelussa eroja suhteessa siihen, miten asunnottomat itse tuottavat puhetta ilmiöstä tai itsestään verrattuna poliittisiin päättäjiin ja järjestöjen edustajiin.

4.2 Teoriaa sosiaalisten ongelmien muodostumisesta

Gusfieldin (1989) mukaan moderneissa yhteiskunnissa esiintyy julkisten ongelmien kulttuuria. Sosiaaliset ongelmat muodostuvat siitä miten me ajattelemme ja tulkitsemme ympärillämme olevaa maailmaa ja ympärillämme olevia ilmiöitä. Jotkin ilmiöt mielletään sosiaalisiksi ongelmiksi. Näistä ongelmallisista ilmiöistä on mahdollista vapautua kohdistamalla niihin oikeanlaisia vastatoimia muun muassa valtion taholta. Gusfieldin (1989) mukaan tiettyihin yhteiskunnallisiin ilmiöihin liitetään ”ongelmaihmiset”, jotka pitäisi palauttaa takaisin yhteiskunnan pariin. Teorian mukaan kyse on ennemminkin ongelmista joita ihmisten elämiin on kasautunut, ei niinkään ihmisten itsensä luomista ongelmista. Muutosta on mahdollista saada aikaan tarjoamalla ihmisille yhteiskunnallista tukea oikeanlaisten palveluiden ja ammatti-ihmisten avulla. (Gusfield 1989, 434.)

Sosiaalityön identiteetti syntyy sosiaalisten ongelmien kautta. Teoriaa sosiaalisista ongelmista on kuitenkin olemassa vasta vähän. Sosiaalisia ongelmia voidaan lähestyä teoreettisesti esimerkiksi kahdella tavalla. Sosiaalisten ongelmien voidaan nähdä ilmenevän eri tavoin, riippuen havainnoijasta. Nämä havainnot vaihtelevat moraalien, olosuhteiden, uhrien ja ratkaisuiden välillä. Toisaalta voidaan katsoa, että moderni yhteiskunta koostuu sosiaalisten systemien joukosta, kuten politiikasta, tieteestä ja taloudesta. Tutkimukseni teoreettis-metodologisen viitekehyksen tukena käytän Michailakis ja Schirmerin (2014) teoriaa, jossa yhdistyy kaksi edellistä lähestymistapaa. Heidän mukaansa sosiaaliset ongelmat muodostuvat aina havainnoijan tai tutkijan kautta, joka määrittelee tietyn ilmiön sosiaalisesti ongelmaksi. Michailakis ja Schirmer (2014) kuvaavat sosiaalisen ilmiön rakentumista myös eri sosiaalisten systemien kautta sosiaalisesti ongelmaksi. (Michailakis & Schirmer 2014.)

Sosiaaliset ongelmat otetaan usein itsestään selvyyksinä. Näitä ongelmia pidetään valitettavina olosuhteina joille täytyy tehdä jotain. Teoria tarkastelee, miten sosiaaliset ongelmat muotoutuvat, ja miten ne nähdään eri havainnoijasta riippuen. Sosiaaliset ongelmat voidaan nähdä myös merkitysten kautta. Tähän vaikuttaa miten havainnoija itse asemoi sosiaalisen ongelman, ja mitkä näkökulmat ja intressit siihen vaikuttavat. Ilmiötä voidaan

tarkastella myös siitä näkökulmasta, mikä siinä on väärin, mikä on osa ongelmaa, mikä aiheuttaa ongelmaa ja kuka siitä on vastuussa. (Michailakis & Schirmer 2014.)

Sosiaalityötä toteutetaan tieteen systeemissä, jossa jokainen tarkastelee sosiaalisia olosuhteita omasta näkökulmastaan. Tieteen tavoitteena on tuottaa tietoa, jota voidaan hyödyntää tieteen lisäksi myös sosiaalityön kontekstissa. (Michailakis & Schirmer 2014.) Gusfieldin (1989) ja Michailakis ja Schirmerin (2014) teorioita hyödynnetään tässä tutkimuksessa ilmiön tarkasteluun asunnottomuuskeskustelun pohjalta ja sen selittämiseen. Tarkastelen esimerkiksi liitetäänkö asunnottomuudesta ja päihdeistä käytävään keskusteluun joitakin jo olemassa olevia oletuksia. Tai liitetäänkö asunnottomuus ja päihdeongelma keskenään kiinteästi toisiinsa kuuluviksi ilmiöiksi, vai keskustellaanko niistä erillisinä ilmiöinä toisistaan. Tarkastelen lähtökohtaisesti minkälaisena yhteiskunnallisena tai yksilön omana ongelmana asunnottomuus nähdään ja miten sitä selitetään.

4.3 Teoreettis-metodologinen lähestymistapa

Karvinen (2000) nostaa hyvin esiin sosiaalityön tutkimuksen näkökulmaa artikkelissaan Sosiaalityön tutkimuksen metodologiset jännitteet. Hänen mukaansa sosiaalityö on oppi- ja tutkimusalana laajentumisen ja uudelleenmäärittelyn vaiheessa. Yhteiskunnallisesta kehityksestä johtuen myös sosiaalityö joutuu etsimään uudelleen paikkaansa suomalaisessa ja kansainvälisessä akateemisessa kentässä. Sosiaalityön asiantuntijuus on myös muuttumassa moniammatilliseen ja joustavuuteen perustuvaksi professioksi suhteessa aikaan ja paikkaan. (Karvinen 2000.)

Juhila (2004) tarkastelee marginaaliryhmään kuuluvien ihmisten liittämistä kategorioihin ja sen mukana tuomasta identiteetistä. Usein marginaaliryhmään kuuluva ihminen kantaa mukanaan leimattua identiteettiä, johon liittyy vahvoja negatiivisia luonnehdintoja ympäristöstä päin. Ihmisiä asetetaan kategorioihin myös arkipuheessa sen mukaan, mikä

tietovaranto kullakin yksilöllä on. Ihmisiä voidaan kategorisoida esimerkiksi työttömyyden, kulttuurin tai seksuaalisen suuntauksen perusteella. Kategorioihin liitettyihin ihmisiin kiinnitetään tiettyjä ominaisuuksia ja toimintoja, sekä kategoriat tuottavat ihmisille sosiaalisia identiteettejä. (Juhila 2004.)

Vaikka kategorisointi tuottaa sosiaalista ja moraalista järjestystä sekä sosiaalisia identiteettejä, siihen liittyy myös toinen puoli. Kategoriat ylläpitävät myös eriarvoisuutta tuottaessaan ihmisille kielteissävytteisiä ”identiteettivankiloita”. Ihmisen on vaikea irrottautua tietyistä identiteetistä, mikäli hänet on luokiteltu ulkoapäin johonkin kategoriaan. Kategoriointiin liittyvät kielteiset luonnehdinnat synnyttävät leimattujen identiteettien lisäksi stereotypioita. Stereotypiat perustuvat vastakohtapareihin, kuten naiset ja miehet, tai työttömät ja työssäkäyvät. Stereotyyppiset ihmiskuvat peilataan aina toisiinsa, jolloin toiseen kategoriaan kuuluva ihminen luokitellaan helposti vajavaiseksi tai erilaiseksi suhteessa tavalliseen. (Juhila 2004.) Tässä tutkimuksessa asunnottomat ovat omassa kategoriassaan vastaparinaan asunnolliset. Tutkimuksessa tarkastellaan asunnottomien kategorisointia, sekä mahdollisia esiintyviä stereotypioita. Toinen tärkeä tehtävä on tarkastella löytyykö käytävästä keskustelusta eroja kategorioiden muodostamisessa asunnottomien kokemusten ja muun aineiston välillä.

Vastapuhe tarkoittaa lähtökohtaisesti vakiintuneiden kategorioiden ja stereotypioiden kyseenalaistamista sekä mahdollisuutta selittää niille uusia merkityksiä. Vastapuheella ei tarkoiteta pelkästään vastustamista, vaan sillä tarkoitetaan sekä vastustusta että vastausta. Vastapuheen ei myöskään tarvitse olla aina sanallista, vaan se voi olla esimerkiksi tilanteesta pois vetäytymistä. Vastapuhe voidaan jakaa vielä tavallisuusretoriikaksi sekä eron politiikaksi. Tavallisuusretoriikka kuvastaa tilannetta, jossa ihminen haluaa irrottautua omasta leimastaan ja olla mahdollisimman tavallinen. Eron politiikalla viitataan siihen, kun ihminen käy kamppailua kategorioiden välillä niin, että identiteetit eivät asetu alisteisiksi etuoikeutettuihin kategorioihin nähden, vaan ne asettuvat niiden rinnalle. Ihminen haluaa siis tuoda esiin omia eroavaisuuksiaan muihin samaan kategoriaan kuuluviin ihmisiin nähden. (Juhila 2004.)

Edellä kuvatut teemat ovat keskeisiä tutkimuksessani, jossa etsitään vastausta kysymykseen miten jotakin asiaa selitetään. Juhilan (2004) teorian pohjalta tarkastelen asunnottomuudesta käytävää keskustelua, ja siihen liittyvää kategorisointia. Mikäli kategorisointia ilmenee, tarkastelen synnyttääkö se leimattuja identiteettejä, sekä miten ne tulevat näkyväksi keskustelussa. Asunnottomuuteen liittyvää vastapuhetta tarkastelen sen kautta, miten asioista kerrotaan tai jätetään kertomatta. Tarkastelen aineiston avulla nouseeko keskustelusta esiin eriäviä näkemyksiä. Mikäli niitä nousee, tarkastelen missä yhteydessä niitä esiintyy ja minkälaisia ilmaisuja niissä mahdollisesti käytetään.

5 TUTKIMUKSEN TOTEUTUS

Tutkimukseni on kvalitatiivinen eli laadullinen tutkimus, joka käsittelee oululaista asunnottomuutta ilmiönä. Tutkimustehtävänä on etsiä vastauksia siihen, miten asunnottomuutta selitetään julkisessa keskustelussa. Tästä johtuen laadullinen tutkimus oli luonnollinen valinta tälle tutkimukselle. Kvalitatiiviseen tutkimukseen voidaan liittää myös ilmaisut ihmistieteellinen, pehmeä, ymmärtävä ja tulkinnallinen tutkimus (Tuomi & Sarajärvi 2009). Asunnottomuus pro gradu- tutkielman aiheena on mielestäni aina ajankohtainen. Tässä tutkimuksessa haluan nostaa esiin asunnottomuuskeskustelusta sekä asunnottomien että poliittisten päättäjien ja järjestöjen edustajien näkökulmia liittyen siihen, miten asunnottomuutta selitetään. Tutkimuksessa voidaan myös vertailla näitä kahta näkökulmaa, mikäli niissä ilmenee eroavaisuuksia.

5.1 Tutkimusmenetelmät

Tarkastelen tutkimuksessani asunnottomuutta yhteiskunnallisena ilmiönä Oulussa. Tutkimuksen kohteena on asunnottomuus ilmiönä Oulussa, ja tarkemmin tarkasteltuna asunnottomuuden selittäminen julkisessa keskustelussa. Pro gradu-tutkielmani tutkimuskysymys on: Miten asunnottomuutta selitetään yksilön vastuulla olevana ongelmana, ja miten sitä selitetään yhteiskunnan vastuulla olevana ongelmana? Tutkimuksen tarkoituksena on tarkastella, minkälaisena ilmiönä asunnottomuus näyttäytyy, ja kenen vastuulla ongelman nähdään olevan. Vaikka tutkimusaineisto koostuu sekä haastatteluista että lehtiartikkeleista, aineistoa käsitellään kokonaisuutena, eikä aineistoja ole tarkoituksenmukaista asettaa vastakkain. Eroavaisuuksia nostetaan esiin ainoastaan silloin, kun se on tutkimuksen kannalta oleellista.

Tutkimusmenetelmäksi valikoitui tapaustutkimus. Vaikka tapaustutkimukseen on liittynyt voimakastakin kritiikkiä, tapaustutkimuksen suosio yhteiskuntatutkimuksessa on kasvanut

viime vuosina. Tapaustutkimuksen taustalla vaikuttaa Chicagon koulukunta, joka on vaikuttanut merkittävästi tapaustutkimuksen kehitykseen. Koulukunta tutki amerikkalaisessa sosiologiassa 1800- ja 1900-lukujen taitteessa kaupunginosia, joihin oli muuttanut ihmisiä maaseudulta tai ulkomailta. Tuolloin kehittyi näkökulma, jossa yksilön sosiaalinen elämä nähtiin yhteisöllisenä prosessina, jota ymmärtääkseen sitä tuli tarkastella yhteisön sille antamien merkitysten kautta. Kuuluisia tuon koulukunnan tutkijoita olivat muun muassa yhdysvaltalaiset tutkijat Horace M. Miner sekä Everett C. Hughes. (Laine & Bamberg & Jokinen 2007.)

Tapaustutkimus sisältää lähtökohtaisesti useita tutkimusmenetelmiä, jonka vuoksi tapaustutkimuksesta voidaan puhua metodin sijaan tutkimustavasta tai tutkimusstrategiasta. Kuten johdannossa nousi esiin, tapaustutkimuksessa on tärkeää erottaa toisistaan tutkittava tapaus ja kohde. Tapaustutkimuksessa tapaus on useimmiten tapahtumakulku tai ilmiö, jossa tarkastellaan pientä joukkoa tapauksia tai vain yhtä tapausta. Tutkimuksen kohteena voi olla laajempi ilmiö. Vaikka tutkittava kohde voi olla yksittäinenkin asia tai ilmiö, on sitä tutkittava riittävässä laajuudessa, jotta tieteellisen tutkimuksen kriteerit täyttyvät. Tapaustutkimuksen aloittamisessa voidaan lähteä liikkeelle kiinnostavasta tapauksesta, jossa tutkimuksen kohde ei ole vielä selvillä, tai tutkimuksen kohde voi olla jo selvillä, jolloin etsitään tapaus jota lähdetään tutkimaan tiettyjen käsitteiden kautta. (Laine & Bamberg & Jokinen 2007.)

Tutkittava aihe oli itselle selvä jo tutkimuksen suunnitteluvaiheessa. Oululainen asunnottomuus rajoittuu ilmiönä pienelle alueella sekä tutkittava kohde on marginaalinen. Tutkimuksen toteuttamiseksi valitsin erilaisia menetelmiä, jonka vuoksi tapaustutkimus tuntui luontevalle valinnalle. Käytän tutkimusaineistona havainnointia, henkilöhaastatteluita sekä lehtiartikkeleita. Tutkimuksessa on myös etnografisen tutkimuksen piirteitä, sillä tutkimuksessa selitetään ihmisten toimintaa heidän ympäristössään, sekä tarkastellaan ryhmän jäsenten tulkintoja ympäristöstään haastatteluiden avulla.

Tapaustutkimuksen tarkoituksena ei ole tutkia pelkkää tapahtumien kulkua, vaan tarkastella mahdollisimman tarkasti jotain tiettyä tapausta (Laine, Bamberg & Jokinen 2007). Jotta tutkittavasta tapauksesta saadaan mahdollisimman luotettavia ja monipuolisia tuloksia, tutkimusaineistoa kerätään eri lähteistä. Tapaustutkimuksessa kyse ei ole niinkään yleistämisestä, vaan tietyissä suhteissa tulosten suhteuttamisesta osaksi laajempaa kokonaisuutta. (Alasuutari 2011.) Oululaisesta asunnottomuudesta ja sen selittämisestä julkisessa keskustelussa ei ole olemassa viimeaikaista tutkimusta, joka asettaa tutkimuksen tavoitteeksi tuottaa ajankohtaista tietoa kyseisestä ilmiöstä sosiaalityön näkökulmasta.

5.2 Tutkimusaineiston keruu

Tutkimuksen aineisto on kaksijakoinen, joka koostuu henkilöhaastatteluista sekä aineistoon valikoiduista kahdeksasta lehtiartikkelista. Tämän lisäksi aineistoa tukevat havainnot, joita on tehty haastatteluiden yhteydessä. Henkilöhaastattelut pitävät sisällään viiden pitkäaikaisasunnottoman haastattelun, joiden tarkoituksena on tuoda tutkimuksessa esiin asunnottomien näkökulmia osaksi asunnottomuuskeskustelua, sekä tarkastella haastatteluista mahdollisesti esiin nousseita vastapuolia. Koska tutkimuksessa tutkitaan tapausta, tutkimuskohdetta täytyy tarkastella kokonaisvaltaisesti. Tästä johtuen oli tärkeää saada aineistoon eri näkökulmia, jonka vuoksi lehtiartikkeleihin valikoitui asunnottomien haastatteluiden lisäksi Oulun kaupungin valtuuston jäsenten ja paikallisten järjestöjen edustajien näkökulmia.

5.2.1 Haastatteluiden toteuttaminen

Vaikka julkisuudessa asunnottomuudesta käyttävät puheenvuoroja erityisesti muut kuin asunnottomat itse, halusin tällä tutkimuksella laajentaa ymmärrystä ilmiöstä asunnottomien itsensä näkemyksiä tutkien. Tutkimuksessa nousee esiin heikoimmassa asemassa olevan ihmisjoukon näkökulmat

ilmiöön liittyen ja heidän tuottama puhe asunnottomuudesta. Tutkimusaineisto on kerätty jalkautumalla Oulun kaupungin kaduille pyrkimyksenä saada haastateltaviksi ihmisiä, jotka olivat joko haastatteluhetkellä tai viimeisen kahden vuoden aikana olleet asunnottomina. Tein useamman viikon ajan havainnointia kadulla aikaansa viettävistä ihmisistä ja ihmisjoukoista niin arkisin kuin viikonloppuisinkin, päivisin ja iltaisin. Havainnoinnin tarkoituksena oli löytää ihmisiä, jotka viettävät suurimman osan ajastaan kadulla, ja ovat mahdollisesti vailla asuntoa. Pyrin pääsemään mahdollisimman lähelle kohderyhmääni, jotta voisin itse ymmärtää heitä paremmin. Tavoitteena oli myös saada rakennettua luottamusta heihin, jotta pääsisin tekemään haastatteluja.

Jo muutamia päiviä havainnoinnin aloittamisen jälkeen löysin kaduilta seurueita, jotka olivat usein jo varhain aamusta kauppakeskus Valkean läheisyydessä sijaitsevilla kävelykaduilla viettämässä aikaa. Useimmiten he olivat yli kolmen henkilön seurueissa. Eräänä aamuna seurasin viiden henkilön joukkoa, jonka olin tavannut kaupungilla useita kertoja. Sopivan tilaisuuden tullen lähestyin heitä, ja avasin heidän kanssaan keskustelun esittelemällä itseni ja työn alla olevan tutkimukseni. Kerroin heille etsiväni haastateltavaksi keskustan tuntumasta julkisuudesta tunnettua koditonta henkilöä, joka oli kertonut asunnottomuudestaan useissa haastatteluissa. Kyseisen henkilön tavoittamisen tarkoituksena oli kysyä hänen halukkuuttaan osallistua tutkimukseen, sekä mahdollisesti tavoittaa hänen kauttaan myös muita vapaaehtoisia haastateltavia. Tutkimuksen eettisyyden kannalta oli tärkeää antaa henkilöille itselleen mahdollisuus tuoda esiin oma asunnottomuus niin halutessaan. Eettisesti kyseenalaista olisi ollut tutkijana kysyä ihmisiltä asunnottomuudesta ja sen kokemuksista pelkän havainnoinnin perusteella.

Henkilöiden vastaanotto oli vaihteleva. Hetken kestäneen keskustelun jälkeen kaksi henkilöistä osoitti hieman kiinnostusta asiaa kohtaan, ja he esittivät muutamia lisäkysymyksiä tutkimukseen liittyen. Yksi henkilöistä oli selvästi vastahakoinen asiaan, eikä halunnut missään nimessä osallistua tällaiseen tutkimukseen. Yksi henkilöistä oli koko keskustelun ajan hiljaa. Sillä hetkellä he totesivat olevansa kiireisiä, eivätkä he pystyneet osallistumaan haastatteluun. Joku heistä totesi, että mikäli olisin tullut puoli tuntia myöhemmin kysymään, heillä ei olisi ollut enää kiire. Ennen kuin ehdin jatkaa keskustelua sen enempiä, seurue jatkoi matkaansa.

Tästä ensikohtaamisesta rohkaistuneena lähestyin seuraavana aamuna uudestaan seuruetta, jossa tunnistin samoja henkilöitä joiden kanssa olin keskustellut edellisenä päivänä. He olivat aiemmin itse kertoneet olevansa tällä hetkellä, tai olleensa joskus asunnottomana, mistä tiesin heidän kuuluvan kohderyhmääni. Haastateltavaksi valikoitumisen edellytyksenä oli, että haastateltavalla on omakohtainen kokemus asunnottomuudesta. Kysyin heiltä kuulumisia, ja kysyin muistivatko he minua ja edellistä kohtaamistamme eiliseltä. Sama henkilö, joka edellisenä päivänä oli ehkä kiinnostunein aiheesta, ohjeisti minua menemään ”kirkolle”, jossa asunnottomiin voi törmätä. Hän totesi useaan kertaan, ettei hän itse ole enää asunnoton, eikä siksi aio osallistua tutkimukseen. Kävin heidän kanssaan noin kymmenen minuuttia kestäneen keskustelun, jonka aikana he muun muassa epäilivät taustaani ja aikomustani. Eräs henkilöistä kysyi useaan kertaan olenko poliisi, erityisesti kerrottuaani nauhoittavani haastattelun. Sama henkilö kysyi myös sitä, miksi olen kiinnostunut asunnottomuudesta, ja että miksi haluan tutkia sitä. Kerroin hänelle, että tutkielmani aihevalinta nousee ”ihmisroska”-puheesta. Kerroin kritisoivani vahvasti sitä, miten korkeassa asemassa oleva poliittisesti vaikutusvaltainen henkilö voi valita näin epäeettisen sanavalinnan aikana, jolloin kaikkien ihmisten pitäisi olla tasa-arvoisessa asemassa. Jälkikäteen pohdittuna tämä saattoi olla erityisen merkityksellinen kannanotto minun ja asunnottomien luottamuksen rakentamisen kannalta.

Myöhemmin samana päivänä sain ensimmäisen henkilön kiinnostumaan haastattelusta, ja hän halusi haastattelun suoritettavan heti sillä hetkellä. Haastateltavien löytäminen ei ollut helppoa, ja vasta kaduille jalkauduttuani ymmärsin kuinka haasteellista se oli. Heitä ei ollut aina helppo tavoittaa, ja sitten kun heidät löysi, tilanne ei ollut aina otollinen mennä aloittamaan keskustelua heidän kanssaan. Joskus he olivat liian suurissa seurueissa, jonka vuoksi ei ollut eettisesti oikein lähestyä heitä muiden ihmisten kuullen aiheella, joka on todella henkilökohtainen. Pystyin myös päättelemään henkilöiden kehon kielestä, milloin oli sopiva hetki lähestyä heitä, ja milloin ei. Riittävän sinnikkään yrittämisen jälkeen onnistuin saamaan tutkimukseeni neljä vapaaehtoista haastateltavaa lisää, jolloin haastateltavia oli yhteensä viisi.

Haastattelut tehtiin kahden viikon aikana kolmena eri päivänä siten, että yksi haastatteluista oli yksilöhaastattelu, ja kaksi muuta oli kahden henkilön ryhmähaastatteluita.

Haastattelumuotoja ei voinut juurikaan suunnitella etukäteen. Tilanne aina määritteli sen, miten haastattelu oli sopivinta toteuttaa. Haastateltavat saivat itse valita, halusivatko he haastattelun toteutettavan yksilöhaastatteluna vai ryhmähaastatteluna. Haastateltaville kerrottiin etukäteen haastattelun tarkoituksesta, sekä heille annettiin mahdollisuus tutustua ja ottaa halutessaan mukaan kopio yliopiston ohjaajan hyväksymästä tutkimuslupahakemuksesta, jossa näkyi tutkimussuunnitelman tiivistelmä sekä tutkijan ja ohjaajan yhteystiedot. Haastateltavia pyydettiin täyttämään myös haastateltavan suostumuslomake suostumuksesta tutkimukseen osallistumisesta, mutta yksikään haastateltava ei halunnut lomaketta täyttää. Päätin suorittaa haastattelut tästä huolimatta.

Haastateltaville painotettiin haastattelun vapaaehtoisuutta. Haastattelun alussa haastateltaville kerrottiin, että heillä on mahdollisuus keskeyttää haastattelu missä vaiheessa tahansa, sekä perua osallistuminen haastatteluun. Haastateltaville kerrottiin myös haastateltavien anonymiteetistä, eikä tämän vuoksi haastateltavilta kysytty esimerkiksi heidän ikää. Osalle haastateltavista anonymiteetti oli tärkeää, osa kertoi että heitä ei haittaa vaikka oma nimi tulisivikin tutkimuksessa esiin. Kaikille haastateltaville kuitenkin kerrottiin, että tutkimuksessa ei nouse esiin tunnistettavia tietoja haastateltavista.

Haastattelut toteutettiin teemahaastatteluna, jonka runkona käytettiin etukäteen laadittua haastattelurunkoa. Haastattelurungon kysymykset oli rajattu siten, että ne vastaisivat mahdollisimman hyvin tutkimukselle asetettuun tutkimuskysymykseen. Kysymyksissä kysyttiin osittain myös asunnottomien henkilökohtaisia kokemuksia. Vastauksista jätettiin kuitenkin raportoimatta yksityiskohtaisia tietoja, jotta vastaajien anonymiteetti säilyi. Vaikka haastatteluiden lähtökohtana oli asunnottomuuden tarkastelu ilmiötasolla, haastatteluissa pyrittiin mahdollisimman avoimeen ja keskustelevaan vuorovaikutukseen. Haastatteluiden kestot erosivat toisistaan paljon. Pisin haastattelu kesti 90 minuuttia ja lyhin 35 minuuttia. Kaikki haastattelut nauhoitettiin, ja myöhemmin nauhoitukset litteroitiin kokonaisuudessaan. Litteroitua aineistoa tuli yhteensä 20 sivua 11 fonttikoolla ja 1,5 rivivälillä kirjoitettuna.

5.2.2 Lehtiartikkeleiden valinta

Tutkimustehtävän kannalta oli olennaista saada haastatteluaineistoa laajempi aineisto analysoitavaksi. Asunnottomuuskeskusteluun liittyy vahvasti sosiaalipolitiikka, jonka vuoksi lähdin etsimään lehtiartikkeleita, jotka tuovat asunnottomuuskeskusteluun ensisijaisesti poliittisen näkökulman. Koska tutkimuksessa keskitytään ilmiön tarkasteluun nykyhetkessä, valikoin tutkimukseen lehtiartikkeleita joita on julkaistu syyskuun 2018 jälkeen. Poliittinen näkökulma asunnottomien haastatteluiden rinnalla vahvistaa myös tutkimuksen luotettavuutta.

Lähdin etsimään aiheesta kertovia lehtiartikkeleita tekemällä hakuja ”asunnottomuus”, ”kodittomuus”, ”asunnottomuus Oulu” ja ”kodittomuus Oulu” hakusanoilla. Koska tutkimuksessa keskitytään oululaiseen asunnottomuuteen, aloitin etsinnän paikallisen sanomalehti Kalevan sekä Yle Oulun sähköisestä arkistosta. Osa hakutuloksista oli Kalevassa julkaistuja artikkeleita, osa Kalevan blogi- kirjoituksia. Artikkeleita ja kirjoituksia löytyi kymmeniä. Tutkimuksen kannalta oli merkityksellistä, että kirjoitukset eivät ole liian vanhoja. Oli luontevaa rajata tutkimusaineiston kirjoitukset siten, että ne ovat julkaistu viimeisen kahden vuoden aikana. Yle.fi sivustolta Oulun asunnottomuutta koskevia kirjoituksia löytyi huomattavasti vähemmän kuin Kalevan arkistosta.

Aineistoon valikoitui kahdeksan lehtiartikkeliä. Artikkeleista viisi on julkaistu Kaleva.fi-sivulla, ja kolme Yle.fi- sivulla. Artikkeleiden valinnassa ensisijaiseksi kriteeriksi muodostui niissä käyty keskustelu asunnottomuudesta. Tämän jälkeen valikoin mukaan artikkeleita, joissa nousee esiin poliittisia kannanottoja, tai muuta yleisellä tasolla olevaa keskustelua asunnottomuuden ilmiöstä. Artikkeleista seitsemän käsitteli suoranaisesti oululaista asunnottomuutta. Kolme artikkeliä piti sisällään asunnottomien haastatteluita, viidessä artikkelissa puolestaan tuli esiin Oulun kaupungin valtuuston jäsenten tai järjestöjen edustajien näkökulmia.

5.3 Tutkimuksen analyysi

Aineiston analysoinnin alkuvaiheessa on tärkeää muistaa, että haastatteluaineisto voi poiketa paljonkin haastattelijan ennakko-odotuksista. Tämä ei kuitenkaan tarkoita sitä, että aineisto olisi huono. Aineiston analysoiminen voi vaatia tutkijalta uudenlaista tulokulmaa aiheeseen. Samaa aineistoa voidaan tarkastella myös erilaisista näkökulmista, jolloin samaa aineistoa voidaan käyttää eri aiheiden tutkimista varten. Aineisto ei myöskään koskaan anna suoria vastauksia tutkijalle, vaan aineistoon pitää tutustua huolella ja sitä pitää osata analysoida asettamalle aineistolle oikeanlaisia kysymyksiä. Laadullisen tutkimuksen ideana on löytää aineistosta jotain uutta ja ennen havaitsematonta. (Ruusuvuori, Nikander & Hyvärinen 2010.)

Tutkimuksen aineistoa tarkastellaan sisällönanalyysiä käyttäen. Sisällönanalyysi on perusanalyysimenetelmä, jota voidaan käyttää kaikissa laadullisen tutkimuksen perinteissä (Tuomi & Sarajärvi 2009). Sisällönanalyysillä tarkoitetaan tapaa, jolla kerättyä aineistoa käsitellään. Laadullinen analyysi voidaan toteuttaa jakamalla analyysin eteneminen eri vaiheisiin. Analysoinnin alussa on tärkeää tehdä itselle selväksi, mikä tässä aineistossa kiinnostaa. Tämän jälkeen aineistosta voi erottaa ne asiat, jotka sisältyvät tutkijan kiinnostukseen, ja muut jätetään pois tutkimuksesta. Valikoitu aineisto on hyvä luokitella tai teemoittaa. (Tuomi & Sarajärvi 2009.)

Itse lähdin tarkastelemaan aineistoa tutkimustehtävän ja tutkimuskysymyksen pohjalta. Tutkimuksen tarkoituksena on tuottaa kuvailevaa tietoa siitä, miten asunnottomuutta selitetään julkisena ongelmana. Tämä lisäksi tutkimuksen tarkoituksena on etsiä vastauksia siihen, kuinka ilmiön nähdään oleva ihmisen vastuulla oleva ongelma ja kuinka yhteiskunnan vastuulla oleva ongelma. Lähdin etsimään aineistosta keskeisiä teemoja, jotka parhaiten kuvasivat sitä miten asunnottomuutta selitetään. Aika nopeasti huomasin, että aineistossa toistuu tietyt teemat. Tämän jälkeen asetin keskeiset teemat kahteen ryhmään: 1. yksilön vastuulla oleviin ongelmiin ja 2. yhteiskunnan vastuulla oleviin ongelmiin. Keskeiset teemat esitetään tuloksissa siten, että aluksi tarkastelen ilmiöön liittyviä teemoja ja sen jälkeen palaan teemoihin näihin kahteen ryhmään jaoteltuina. Tuloksiin valikoituja teemoja tarkastellaan teorialähtöisesti läpi analyysin.

Alasuutari (2011) nostaa esiin yksilö- ja ryhmähaastatteluiden erot. Yksilöhaastattelua tehdessä haastateltava on luottamuksellisesti vuorovaikutuksessa haastattelijan kanssa, ja pystyy useimmiten keskittymään asioihin juuri omasta näkökulmastaan. Yksilöhaastattelussa haastateltava voi kuvailla ryhmäänsä ja kertoa kulttuuristaan, mitä ei ryhmähaastattelussa tarvitse tehdä koska ryhmä on siinä jo valmiiksi läsnä. Ryhmähaastattelussa ryhmänjäsenet voivat myös alkaa kiistelemään asioista, sekä käyttää ”sisäpiirin” termejä. (Alasuutari 2011.) Aineistoni koostuu yhdestä yksilöhaastattelusta sekä kahdesta ryhmähaastattelusta. Haastatteluiden välillä aisti eron, mutta toisaalta koin myös, että ryhmähaastatteluissa haastateltavat saivat toisiltaan tukea, ja vastauksista tuli usein laajempia. Kummassakin ryhmähaastattelussa haastateltavat tunsivat toisensa mitä ilmeisimmin hyvin, minkä vuoksi haastattelutilanteet sujuivat luontevasti, ja vastaajat pystyivät keskustelemaan tilanteessa avoimesti.

Laadullisen analyysin tekemisessä on usein kyse arvoituksen ratkaisemisesta, eikä havaintojen yhdistämisellä ole niinkään merkitystä. Tämä korostuu etnografisessa tutkimuksessa. Tavallista on, että eri lähteet antavat erilaista informaatiota ja erilaisia tiedonsirpaleita johtuen suurelta osin siitä, että haastattelutilanteet ovat kaikki yksilöllisiä, joissa herää toisistaan poikkeavia keskusteluja. Arvoituksen ratkaisemisessa käytettävä aineiston on oltava monipuolista, jotta siitä voidaan saada riittävän luotettavia tuloksia. Yleistämisessä on oltava tarkkana, sillä yksikin poikkeava vastaus kumoo mahdollisuuden yleistää asiaa, tai ainakin poikkeava vastaus täytyy käsitellä ja ostaa esiin. (Alasuutari 2011.) Omissa tuloksissa otan tämän huomioon siten, että nostan esiin yleisellä tasolla kokemuksia ja havaintoja joissa ei esiintynyt ristiriitaisuuksia. Eriäviä näkökulmia käsitellen vielä tarkemmin johtopäätöksissä.

Fenomenologisen tutkimuksen kohteena on elämismailma, joka muodostuu ihmisen kokemuksellisuuden ja elämyksellisyyden suhteesta maailmaan. Tutkimuksen kohteeksi ilmentyvät inhimillisen kokemuksen merkitykset. Hermeneuttinen ulottuvuus tuo mukanaan tulkinnallisuuden ja ilmiöiden merkitysten oivaltamisen. Tulkinnan tarpeellisuus korostuu silloin, kun tutkitaan ihmisen kokemusmaailmaa. (Tuomi & Sarajärvi 2009.) Asunnottomuuteen liittyy vahvasti kokemuksellisuus, jonka vuoksi päädyin valitsemaan fenomenologis-hermeneuttisen lähestymistavan.

Haastatteluissa käsiteltiin asunnottomuuden ilmiötä asunnottoman kokemuksen näkökulmasta. Haastateltavista kaksi oli haastatteluhetkellä asunnottomia, kolmella oli asunto. Kaikilla haastateltavilla oli kuitenkin viimeisen kahden vuoden ajalta kokemusta asunnottomuudesta, joka oli kestänyt 1—10 vuotta. Valmiiksi laadittu haastattelurunko piti sisällään kysymyksiä asunnottomuuden syistä, asunnottomuuden kestosta sekä asunnottomuuteen liittyvistä jokapäiväisistä haasteista. Haastatteluissa keskusteltiin myös asunnottomien kokemuksista yhteiskunnalta saadusta tuesta, nykyisestä palvelujärjestelmästä, sekä keinoista miten asunnottomuutta voitaisiin ehkäistä. Haastatteluissa teemoiksi nousivat myös asunnottomuuteen liittyvät ennakkoluulot sekä eriarvoisuuden kokemukset.

Lehtiartikkeleista nousee esiin poliittisten päättäjien ääni, sekä eri järjestöjen edustajien näkökulmia asunnottomuuteen. Lehtiartikkeleissa on myös asunnottomien haastatteluja. Haastatteluiden ja lehtiartikkeleiden tarkastelussa kävi ilmi, että aineistoissa keskustellaan samoista teemoista, välillä samasta näkökulmasta, välillä hyvinkin eri näkökulmasta. Tuloksissa nostan esiin myös toisistaan eriäviä näkökulmia, ja tarkastelen niitä yksilö- tai yhteiskuntalähtöisesti. Ilmiön selittämisen lisäksi tarkastelen myös vastuukysymystä, sekä sitä miten se jakaantuu aineiston perusteella. Tutkimustuloksista nousee esiin sekä kokemuksen näkökulma että julkisen keskustelun näkökulma. Nämä kaksi näkökulmaa oli oleellista erottaa toisistaan, jotta tutkimuskysymykseen olisi mahdollista saada vastaus.

5.4 Eettistä pohdintaa

Etiikan merkitys tieteellisessä tutkimuksessa on olennainen. Tuomen ja Sarajärven (2009) mukaan tutkimuksen ja etiikan suhde on kahtalainen. Tutkimuksen tulokset voivat vaikuttaa eettisiin ratkaisuihin, tai eettiset kannanotot voivat vaikuttaa tutkijan tekemiin ratkaisuihin. Jälkimmäistä voidaan kutsua varsinaisesti tieteen etiikaksi. Tutkijalla on vastuu noudattaa eettistä kestävyyttä tutkimuksessaan, joka kulkee käsi kädessä myös tutkimuksen uskottavuuden kanssa. Tutkijan on huomioitava eettinen näkökulma tutkimusaiheen

valinnasta lähtien aina tutkimuksen loppuun saattamiseen asti. Erityisesti haastattelututkimusta tehdessä täytyy muistaa käyttää eettisesti kestäviä toimintatapoja, jonka mukaan haastattelun täytyy aina pohjautua vapaaehtoisuuteen, sekä haastateltavalla on oikeus valita itse mihin kysymyksiin hän haluaa vastata tai jättää vastaamatta. (Tuomi & Sarajärvi 2009.)

Tutkimuksen hyvät eettiset ratkaisut kulkevat käsi kädessä tutkimuksen uskottavuuden kanssa. Uskottavuus puolestaan perustuu hyvän tieteellisen käytännön noudattamiseen. Hyvä tieteellinen käytäntö eroaa tieteen eettisestä näkökulmasta siinä mielessä, että se ei kohdistu suoranaisesti haastateltaviin, vaan sillä tarkoitetaan pääasiassa tutkijan omaa suhdetta tieteelliseen kirjoittamiseen ja muihin tutkijoihin. Tieteelliseen tutkimiseen on olemassa tietyt periaatteet, joita jokaisen tutkijan tulee noudattaa. (Tuomi & Sarajärvi 2009.) Itse ajattelen tutkimuksen eettisen näkökulman huomioimisen pohjautuvan tutkijan omiin ajatuksiin eettisyydestä ja arvoista. Tutkimuksen aikana tulee pohdittavaksi eettisiä kysymyksiä, joihin tutkijan on itse kyettävä vastaamaan. Asunnottomien haastatteluiden toteuttaminen vaati erityisen syvää pohdintaa siitä, miten aineiston keruu voidaan toteuttaa eettisesti kestäväillä menetelmillä. Tämä toteutui muun muassa korostamalla haastateltaville tutkimukseen osallistuminen vapaaehtoisuutta, vastaajien anonymiteettiä sekä oikeutta kieltäytyä haastattelusta tai keskeyttää se milloin tahansa.

Eettisten näkökulmien lisäksi pidän tärkeänä toteuttaa hyvää tieteellistä käytäntöä. Tämä näkyy tutkimuksessa muun muassa siten, että muiden tutkijoiden ääni erotetaan selvästi tutkijan äänestä tarkan lähdeviittauksen avulla. Tutkimustulosten esittelyssä olen toteuttanut hyvän tieteellistä käytäntöä säilyttämällä tulokset sellaisena kuin ne ovat, jotta niiden luotettavuus säilyy. Olen lähestynyt aineistoa subjektiivisesti huolimatta siitä, että tavoitteena on löytää vastaus tutkimukselle asetettuun tutkimuskysymykseen. Tutkijana olen pyrkinyt säilyttämään puolueettoman kannan tutkimustulosten analysoinnissa. Johtopäätöksissä ja pohdinnassa nostan esiin myös omia näkökulmia tuloksiin, teoriaan ja aiempiin tutkimuksiin nojaten.

6 TULOKSET

Tutkimuksen tulokset on jaettu teemoihin, ja ne esitetään tutkimuskysymyksen asettaman kaksijakoisuuden perusteella. Ensin nostan esiin asunnottomuuden ilmiön tarkasteluun liittyviä teemoja. Tässä osiossa käsitellään tarkemmin asunnottomuuden syitä ja niiden esiin nostamista. Tässä osiossa nousee vahvasti esiin asunnottomien näkemykset. Seuraavaksi tarkastelen ilmiöön liittyvää leimattua identiteettiä sekä asunnottomuuteen liittyviä eriarvoisuuden kokemuksia. Useista lehtiartikkeleista nousi esiin näkemyksiä nuorten asunnottomuuteen Oulussa, jonka vuoksi nuorten asunnottomuus valikoitui tuloksissa yhdeksi teemaksi. Tulosten jälkimmäisessä osiossa tarkastellaan ilmiötä julkisena ongelmana ja sen selittämistä julkisessa keskustelussa. Julkisella keskustelulla viitataan myös tehtyihin haastatteluihin, koska haastattelut olivat sisällöltään kantaa ottavia, ja osittain niistä nousi esiin julkiseen keskusteluun pohjautuvia näkemyksiä.

6.1 Asunnottomuuden syyt ovat moninaisia

Asunnottomuuteen liitetty moniongelmaisuus nousi esiin myös tämän tutkimuksen aineistosta. Haastatteluista nousi esiin useita eri syitä, jotka olivat johtaneet asunnottomuuteen. Aineistosta nousi esiin niin sosiaalisia kuin terveydellisiäkin syitä. Asunnottomuuteen johtaneet syyt saattoivat nousta myös jo lapsuudessa koetuista asioista, kuten jatkuvista muutoista, lapsuuden aikaisesta sijoituksesta tai muista kokemuksista, jotka olivat aiheuttaneet mahdollista juurettomuuden tunnetta tai haasteita muodostaa minkäänlaisia kiintymyssuhteita. Myös vakava sosiaalinen syrjäytyminen oli voinut johtaa asunnottomuuteen.

”On mullakin ollut elämä joskus... Mulla on lapsia, mulla oli perhe ja kaikki, ja sit tuli avioero ja kaikki niinku romahti aivan täysin. Sitä vaan dokas ja dokas ja dokas, eikä enää välittänyt mistään mitään...”

6.1.1 Sosiaaliset ongelmat

Haastatteluista nousi esiin, että asunnottomuuden syiden koettiin olevan moninaisia. Asunnottomuutta saattoi edeltää avioero tai parisuhteen päättymisen. Aineistosta nousi esiin, että asunnottomuus oli saattanut vaikuttaa sosiaalisten suhteiden vähenemiseen tai katkeamiseen kokonaan. Sosiaalisten suhteiden ylläpitämisen koettiin muodostuvan lähes mahdottomaksi asunnottomana, jolloin esimerkiksi puhelimen lataamiseen ei ole aina mahdollisuutta. Eräs asunnoton kertoi käyvänsä lataamassa puhelintaan mahdollisuuksien mukaan joko kirjastossa tai kauppakeskus Valkeassa. Myös ympäröivän yhteiskunnan seuraaminen oli kirjaston tarjoamien palveluiden varassa.

Ihmissuhteiden epäonnistumisten lisäksi oli koettu työpaikan menettämistä ja oman yrityksen kaatumista. Ongelmien kasaantuminen koettiin jo niin raskaaksi, että useampi vastaajista kertoi tunteneensa tilanteessa turhautumista ja hällä väliä- asennoitumista. Kun riittävän moni asia oli epäonnistunut, ulospääsy tilanteesta tuntui mahdottomalta, ja vastaajat kertoivat luovuttaneensa. Millään asialla ei tuntunut olevan enää merkitystä. Asunnottomuuteen johtaneet syyt olivat jokaisella haastateltavilla hyvin muistissa, vaikka asunnottomuuden alkamisesta saattoi olla useita vuosia aikaa. Haastatteluista nousi vahvasti esiin ihmisen kokema epätoivo, suru ja lohduttomuus. Vastaajat olivat saattaneet sinnitellä yhteiskunnan reunalla pidemmän aikaa, mutta asunnottomuuden myötä he kokivat lopullisesti syrjäytyneensä yhteiskunnasta ja tipahtaneensa yhteiskunnan ulkopuolelle.

Marginaaliryhmässä eläminen ei ole helppoa. Vastauksista nousi esiin asunnottomuuteen liittyvä huono-osaisuus esimerkiksi vastaajien kertomuksissa siitä, missä he ovat viettäneet öitään ollessaan asunnottomina. Eräs vastaajista kertoi viettäneensä vuoden ajan yöt ”luukussa”, josta oli sähköt poikki ja joka muistutti lähinnä kaatopaikkaa. Eräs vastaajista kertoi nukkuneensa pahimmilla pakkasilla lehtipöntöissä, toinen puolestaan kavereitten nurkissa, vanhemmilla, rappukäytävissä, putkassa tai sitten ulkosalla, kuten Mannerheimin puistossa. Haastatteluista muodostui käsitys, että asunnottomuus ei yhdenkään haastateltavan kohdalla ollut tavoiteltu elämäntilanne tai niin sanotusti ”oma valinta”, vaan he olivat syystä tai toisesta ajautuneet kodittomiksi.

Sosiaalisten syiden nähtiin olevan pääasiassa yksilön vastuulla oleva ongelma. Asunnottomien kokemuksissa asunnottomuutta sanoietaan eri syiden perusteella, ja siltä osin asunnottomuuden koettiin olevan yksilön vastuulla oleva ongelma. Asunnottomuutta edeltäneisiin tilanteisiin oli kuitenkin ajautettu tahtomatta, ja niihin ei liittynyt suoranaisesti ihmisen omaa valintaa tai edes vaihtoehtoja. Haastatteluissa koettiin kuitenkin, että tilanteet olivat jatkuneet pitkään huonona, ja että niihin olisi ollut mahdollisuus vaikuttaa jo aiemmin. Sitä, minkälaista apua tai tukea tilanteessa olisi toivottu saavan, ei pystytty selittämään.

6.1.2 Päihdeongelma

Sosiaalisten syiden rinnalle nousi sekä fyysiset että psyykkiset terveydelliset haasteet. Haastateltavat kertoivat mielenterveytensä horjumisen olevan osa asunnottomuuteen johtaneita syitä. Kaksi vastaajaa kertoi kärsineensä fyysisistä terveydellisistä haasteista, jotka olivat joko suoranaisesti tai välillisesti vaikuttaneet asunnottomuuden muodostumiseen. Myös lääkehoidon lopettaminen oli yhden vastaajan kertoma syy asunnottomaksi joutumiselle. Näiden lisäksi päihdeongelma nousi haastatteluaineistosta esiin.

Useampi asunnoton koki päihdeongelman liittyvän vahvasti asunnottomuuteen. Osa vastaajista koki päihdeongelman olevan yksi syy asunnottomuudelle, kun taas osa vastaajista koki asunnottomuuden aiheuttaneen päihdeongelman. Eräs vastaaja kuvasi päihteiden käytön taustalla olevan usein moninaisia ongelmia, joihin ei ole saatu ajoissa apua. Myös hoitoon pääsy koettiin toivottoman pitkänä prosessina, tai tukea ongelman hoitamiseksi ei koettu saavan ollenkaan. Päihdeongelmaa selitettiin vahvasti yksilön vastuulla olevana ongelmana, kun taas hoitoon pääseminen selittyi yhteiskunnan vastuulla olevaksi ongelmaksi. Päihdeongelmaa selitettiin osittain asunnottomuuteen liittyvänä ongelmana, toisaalta se nähtiin erillisenä ongelmana, joka voi myös aiheuttaa asunnottomuutta.

Moniongelmaisuus asetti omat haasteensa terveydenhuollon puolella, jolloin apua ja tukea olisi toivottu useampaan ongelmaan samanaikaisesti. Haastatteluista nousi esiin, että diagnosoitu päihdeongelma saattoi muodostaa esteen esimerkiksi mielenterveyspalveluihin pääsemiseksi. Yhdessä tapauksessa viisi vuotta aiemmin diagnosoitu alkoholismi oli esteenä selkäkivun lääkehoidon aloittamiselle. Vastaja kertoi joutuvansa turruttamaan kipujaan alkoholilla, koska hän ei ollut saanut kipuihin asianmukaista lääkitystä aiemmin diagnosoidun alkoholismin johdosta. Palveluiden ei koettu kohdistuvan oikealla tavalla ihmisten tarpeisiin nähden. Aineistosta nousi esiin, että tämä oli myös poliittisten päättäjien näkökulma, ja että palveluiden kehittämiseksi nähtiin olevan tarvetta.

Myös kadulla eläminen koettiin niin raskaaksi, että osa kertoi käyttävänsä päihteitä selvitäkseen ja jaksakseen kaduilla vuorokauden ympäri. Useammassa haastattelussa nousi esiin, että oma koti, ”tukikohta”, kuten haastateltavat nimesivät, auttaisi pysymään päihteettömänä. Oman kodin uskottiin auttavan myös päihdehoitoon sitoutumiseen. Eräs haastateltavista kertoi asuvansa tällä hetkellä vanhempiensa luona. Ennen sitä hän oli asunut kaduilla, jolloin hänellä oli ollut paha päihdeongelma. Vanhempien luona asumisen aikana hän kertoi juomisen vähentyneen paljon, ja olevansa tällä hetkellä lähes päihteeton. Muutoksen syyksi hän kertoi, että nykyisin hänellä oli ”tukikohta” mihin mennä ja missä viettää yöt, mikä motivoi häntä hallitsemaan päihteiden käyttöä. Tästä keskustelusta nousee esiin se, kuinka tärkeä oman asunnon merkitys on ihmiselle. Oma asunto korosti yhteiskuntaan kuulumisen tunnetta, ja sitä että yhteiskunnan normeihin on ylipäättään mahdollista sopeutua vasta sitten kun on oma asunto.

Päihteiden, erityisesti huumausaineiden käyttö voi ajaa ihmisen tilanteeseen, jossa kaverit ottavat asunnon haltuun, sillä rajojen asettaminen voi olla vaikeaa tilanteessa johon liittyy väkivallan uhka. Erityisesti naisten asema huumemaailmassa on erityisen heikko, sillä naisilla on suurentunut riski altistua henkisellet, fyysiselle, taloudelliselle ja seksuaaliselle väkivallalle. Nainen voi myös herkemmin jäädä väkivaltaiseen parisuhteeseen, mikäli vaihtoehtona on asunnottomuus. Oulussa naisten tilannetta vaikeuttaa entisestään se, että tilapäismajoitusta järjestetään ainoastaan Kenttätien palvelukeskuksessa. Tämä saattaa pois sulkea yksikön mahdollisuuden hakeutua palvelukeskukseen, koska on mahdollista että hyväksikäyttäjät tai väkivallan tekijät majoittuu samassa yksikössä. Myös vastikkeellisen asumisen ilmiötä on

havaittu Oulussa. Tällä tarkoitetaan sitä, että asumista vastaan voi joutua tekemään vastentahtoisia tekoja, kuten suostumista seksuaalisiin tekoihin tai hankkimaan päihteitä.

6.1.3 Nuorten asunnottomuus

Osnan Markkasen ja Kärsämän (2018) mukaan lähes kolmannes Oulun asunnottomista on nuoria, ja vuonna 2018 Kenttätien palvelukeskuksen asiakkaista lähes neljännes on ollut alle 30-vuotiaita. Aineistosta nousee esiin, että nuorten kohdalla asunnottomuuden taustalla on samankaltaisia syitä kuin edellä, ja myös nuorten kohdalla syyt ovat moninaisia. Nuorten kohdalla taustalla voi ongelmia perheessä, heikko taloudenhallinta, terveyden haasteet tai pienituloisuus. Asunnottomuuden riski kasvaa, mikäli nuori on ollut lapsuudessaan kodin ulkopuolelle sijoitettuna. Nuorisoasunnottomuuden syynä voi olla myös nuoren kokema sopeutumattomuus tai huono-osaisuus. Nuorten asunnottomuutta aiheuttaa myös edullisten vuokratien puute.

Lapsuuden aikaisista kokemuksista voi seurata se, että ihmisen on vaikea kiinnittyä paikkaan ja rakentaa kotia. Lapsuuden ja nuoruuden aikaiset kokemukset sekä haavoittavat kasvuolot vaikuttavat identiteettiimme ja myöhemmin asumiseen tehtyihin ratkaisuihin. 18- vuotiaan nuoren elämäntarina useine lapsuuden ajan sijoituksineen sekä tämän hetkinen valinta asua autossa on yksi esimerkki identiteetin muovautumisesta jo lapsuudessa sekä sen vaikutuksesta vielä aikuisiälläkin. Haastattelussa nuori kertoo kokevansa, että hänellä on tällä hetkellä asiat ihan hyvin, ja että hän on tyytyväinen omaan elämäntilanteeseensa. Haastattelusta nousee esiin, että nuoren on vaikea kokea mitään paikkaa kodikseen, sillä hänen lapsuudessaan on ollut paljon muuttoja ja sijoituksia, eikä minnekään ole ehtinyt muodostua tunnesidettä. Mikäli koti ei ole tuntunut alun perinkään merkitykselliseltä paikalta, voi olla vaikea kiinnittyä mihinkään.

Yhtenä ratkaisuna nuorten asunnottomuuden poistamiseen nähdään hallinnonalat ylittävää yhteistyötä (Markkanen & Kärsämä 2018). Nuorille tulisi olla tarjolla kohtuuhintaista asumista sekä matalan kynnyksen palveluita asumisen tueksi, kuten asumisneuvontaa. Asumisneuvonnan merkitys nousi toistuvasti esiin aineistossa. Asumisneuvonnan koettiin voivan auttaa nuorta esimerkiksi asunnon hakemisessa tai vuokran maksamisessa. Päihde- ja mielenterveyspalveluiden parantaminen myös nuorten kohdalla on tärkeässä roolissa asunnottomuuden kitkemisessä. Myös nuorille olisi tarjottava kohtuuhintaista asumista ja riittävästi tukea elämän käännekohtissa. Ennaltaehkäisevään työhön olisi panostettava jatkossakin, jotta palvelut sekä ihmiset kohtaisivat. Nuoren oikeus omaan kotiin nähtiin tärkeänä.

Aineistosta nousi esiin, että nuorten asunnottomuuteen liittyvään keskusteluun ei liity suoranaisesti leimaavaa puhetta, vaan nuorten asunnottomuutta kuvataan enemmänkin tilanteeseen ajautumisena sekä selitetään tilanteeseen ajaneita syitä. Nuorten kohdalla katse kohdistui ensisijaisesti nuorten aiempiin kokemuksiin aina lapsuuden kokemuksiin saakka. Tämä ei noussut niin selkeästi esiin esimerkiksi pitkäaikaisasunnottomuudesta käytävässä keskustelussa. Aineiston perusteella nuorten asunnottomuus nähdään enemmän yhteiskunnan vastuulla olevana ongelmana kuin yksilökohtaisena ongelmana, johon tulisi puuttua erilaisin toimenpitein. Palveluiden kehittäminen, ennaltaehkäisevän tuen tarjoaminen sekä kohtuuhintaisten vuokra-asuntojen tarjoaminen ovat kaikki yhteiskunnallisia kysymyksiä, joihin voitaisiin vaikuttaa oikeilla vastatoimilla.

6.2 Kerran leimattu, aina leimattu

Asunnottomien haastatteluista nousi vahvasti esiin eriarvoisuuden kokemukset sekä leimattu identiteetti. Eriarvoisuutta oli koettu esimerkiksi terveydenhuollon palveluissa sekä julkisissa asunnonvälitystoimistoissa. Asunnottomien kokemusten mukaan yhteiskunnan tasavertaisuus ei toteutunut, sillä he kokivat olevansa yhteiskunnassa ”pohjasakkaa”, joita kohdellaan eriarvoisesti muihin ihmisiin verrattuna. Suurimpana esteenä asunnon saamiselle koettiin

olevan luottotietojen menetys. Luottotietojen puuttuminen koettiin yhtenä vahvasti huono-osaisuuteen leimaavana tekijänä. Tämä nousi yhdenmukaisesti esiin aineistosta.

”Mulle sanottiin yhdessä asuntofirmassa, että he ei uskalla antaa sulle asuntoa sen takia, että ku sulla on alkoholiongelma, ni nää viet kavereita sinne, naapurit häiriintyy, taloyhtiö saa huonon maineen, ja sitten jos siitä yritetään kämppiä myydä, ni ku se (taloyhtiö) on saanut huonon maineen, ni hinnat romahtaa...”

6.2.1 Leimattu identiteetti

Haastateltavilta kysyttiin, minkälaisessa yhteiskunnallisessa asemassa he kokevat olevansa. Haastateltavat vastasivat olevansa muun muassa ”ihmisroskaa”, ”pohjasakkaa”, ”juoppoja” ja ”leimattuja”. Nämä kokemukset nostivat vahvasti esiin leimatun identiteetin olemassaolon. Leimattu identiteetti nousi esiin asunnottomien omista kokemuksista. Haastatteluista nousi edelleen esiin valtuuston jäsenen vertauskuva ”ihmisroskasta” syksyltä 2018. Osa vastaajista kertoi kokevansa olevansa ”ihmisroskia”. Tämä osoittaa sen, että asenteilla ja leimaavalla puheella voi olla suuri merkitys ihmisen identiteetin rakentumiseen. Vaikka puheen tunnistettiin olevan asiatonta ja se tuomittiin, sillä vaikutettiin silti ihmisen oman identiteetin rakentumiseen negatiivisesti. Leimattu identiteetti nousi esiin keskusteluista, joissa haastateltavat kuvailivat itseään.

Haastatteluiden ja tehtyjen havaintojen perusteella kodittomien välillä aisti vahvaa yhteen kuulumisen tunnetta. Haastateltavat kertoivat tutussa joukossa liikkumisen ja olemisen tukevan heitä elämäntilanteessaan, jossa he pystyvät parhaansa mukaan auttamaan toisiaan ja pitämään toistensa puolia. Keskusteluista nousi ohuesti esiin se, että asunnottomat olivat ehkä ajautuneet asunnottomuuden myötä muiden asunnottomien seuraan, ja että he asettivat itsensä sekä ympärillä olevat ihmiset tiettyyn kategoriaan. Leimattu identiteetti nousi vahvasti esiin peittäen alleen ihmisten muut ominaisuudet. Asunnottomat puhuivat itsestään ikään kuin

yhtenä ryhmänä, sen enempää erottamatta yksilöitä toisistaan. Tämä saattoi toki johtua myös haastattelutilanteesta, jossa keskityttiin asunnottomuuden tutkimiseen.

Ihmisten asenteissa kodittomia kohtaan oli havaittu muutosta. Kodittomien kokemusten mukaan aiemmin suurin osa ihmisistä oli suhtautunut heihin halveksivasti ja välttelevästi. Ihmisten asenteisiin oli koettu tulleen muutos sen jälkeen, kun oululainen koditon henkilö loi asunnottomuudelle kasvot tulemalla julkisuuteen kohupuheen jälkeen. Eräs haastateltava kertoi, että osa ihmisistä on alkanut katsomaan heitä muitakin kodittomia paremmin. He kertoivat, että osa ihmisistä jää juttelemaan ja kyselemään kuulumisia, ja osa tarjoutuu auttamaan esimerkiksi hankkimalla heille talveksi riittävän lämpimiä vaatteita. Ihmisten hyväsydämyisyys oli noussut esiin myös syksyllä 2019, jolloin sillan alla asuvan kodittoman teltta paloi. Koditon kertoi, että täydellistä toivottomuutta ei kestänyt kauaa, sillä muutaman tunnin kuluttua teltan palamisesta ihmiset olivat lahjoittaneet hänelle uuden teltan sekä valtavan määrän kaikenlaista tavaraa. Koditon kertoi tuntemattomien ihmisten auttaneen hänet pystyyn.

Eriarvoista kohtelua oli koettu erityisesti terveydenhuollon palveluissa. Eräällä haastateltavalla oli vakavia, leikkausta vaativia terveydellisiä haasteita. Hän kertoi hakeutuneensa asian vuoksi jo useita kertoja lääkäriin, ensimmäisen kerran vuosia sitten. Ensimmäinen lääkäri oli todennut hänelle, että hän tarvitsee ehdottomasti leikkaushoitoa. Vastaaja kertoi lääkärin vaihtuneen useasti, ja neljännen lääkärin todenneen, että leikkausta ei voida järjestää, koska asiakas on koditon. Kodittomalle oli jäänyt tilanteesta sellainen ymmärrys, että mikäli hän ei olisi asunnoton, hän olisi saanut tarvittavaa hoitoa. Myös toisessa haastattelussa nousi esiin, että terveydenhuollon palveluihin hakeutuessa kodittoman asema julkisessa terveydenhuollossa on huono. Haastateltava kertoi kokeneensa olevansa viimeinen hoito- ja palvelujonoissa. Näistä kokemuksista nousee vahvasti esiin leimatun identiteetin kantaminen ja sen mukana tuomat negatiiviset kokemukset ympäristöstä päin.

6.2.2 Luottotietojen menettäminen hankaloittaa asunnon saamista

Haastatteluissa nousi esiin kokemus siitä, että maksuhäiriömerkinnät ja luottotietojen menetykset hankaloitti, tai oli jopa esteenä asunnon saamiselle. Asunnottomat kokivat luottotietojen puuttumisen aiheuttavan heille ylivoimaisen esteen asuntomarkkinoilla, sillä useimmiten asunnon saamiseksi tarkistettiin luottotiedot. Asunnottomista kolmella oli tällä hetkellä asunto. Heistä kaikki olivat saaneet nykyisen asuntonsa tutun kautta yksityisiltä asuntomarkkinoilta. Asunnon saamisen he kuvailivat tapahtuneen tuurilla. Asunnottomille oli muodostunut vahva kokemus siitä, että edes kaupungin (Sivakan) edullisimpia vuokra-asuntoja on mahdotonta saada, mikäli luottotiedot on menetetty.

Oulun kaupungin valtuuston jäsenet korostavat asunnottomuuden ehkäisemisessä kohtuuhintaisten vuokra-asuntojen saatavuutta. Kaupungin valtuuston jäsenen mukaan kunnalliset vuokra-asuntoyhtiöt tarjoavat markkinahintaista edullisempaa asumista, sekä suurina toimijoina pitävät asumisen hintatasoa kurissa koko paikkakunnalla. Hänen mukaansa edulliset asunnot ja asumisneuvonta ovat keskeisiä seikkoja asunnottomuuden torjunnassa. Valtuuston jäsenen mukaan vuokra-asuntoyhtiöt tarjoavat kodin myös heille, joilla voi olla vaikeuksia saada asuntoa vapailta markkinoilta esimerkiksi luottotietojen menettämisestä johtuen. Kohtuuhintaisten vuokra-asuntojen tarjonta ei kuitenkaan ollut tavoittanut asunnottomia. Osa haastateltavista kertoi, että heille on sanottu suoraan esimerkiksi Sivakan (Oulun kaupungin vuokra-asuntoyhtiö) toimistossa, että heillä on pitkät jonot luottotiedot menettäneille asunnonhakijoille, ja että asunnon saaminen heidän kauttaan on epätodennäköistä.

Epätoivoinen tilanne asuntomarkkinoilla pitää sisällään riskejä, jossa asunnoton ihminen voi tulla hyväksikäytetyksi. Useammalla kodittomalla oli tiedossa yksityinen vuokranantaja Oulusta, joka tarjoaa myös pitkään asunnottomana olleille vuokra-asuntoja. Haastateltavien mukaan nämä vuokra-asunnot sijaitsevat epäinhimillisissä tiloissa, esimerkiksi kellarikerroksessa, jossa ei ole lainkaan ikkunoita. Näiden asuntojen vuokrat olivat lisäksi kohtuuttoman korkeita. Haastateltavan kertomuksen mukaan erään heidän tuttunsa asuntoon oli murtauduttu kyseisissä asunnoissa, johon vuokranantaja oli reagoinut asentamalla kevyen

hakalukon uudeksi lukoksi asunnon oveen. Haastateltavat kertoivat, että vuokranantaja käyttää häikäilemättömästi hyväkseen epätoivoisessa tilanteessa olevia ihmisiä joilla on haasteita pitää omista oikeuksistaan kiinni. Haastateltavat kokivat, että tällainen toiminta loukkaa heidän ihmisarvoa.

Haastatteluista nousi esiin leimatuksi tuleminen asuntomarkkinoilla. Asunnon saamisen esteeksi saattoi muodostua vuosia sitten ollut epätoivoinen elämäntilanne, jossa ihmisellä oli jäänyt vuokra maksamatta ja tilanne oli johtanut häättöön. Haastateltavat kokivat, että asunnonvälitystoimistot välittävät tietoja keskenään, ja että omissa tiedoissa saattaa näkyä toisen vuokranantajan aikana tulleet vuokratästit vuokra-asuntoa hakiessa. Useissa haastatteluissa nousi esiin kokemus leimatuksi tulemisesta, ja mahdottomuus muuttaa paperilla olevia asioita, vaikka ihminen ja ihmisen elämäntilanne olisi muuttunut. Asunnon etsimisen koettiin hankaloituvan, mitä enemmän aikaa asunnottomuutta kesti. Eräs vastaajista kertoi kokevansa, että pitkään laitoksessa (Kenttätiellä) asuessaan ihminen laitostuu, ja oman asunnon hakemiseen alkaa tarvita enemmän tukea. Varhaisen tuen merkitys korostui vastauksissa.

6.3 Sosiaalipolitiikkaa ja poliittisia vastatoimia

Vastausten perusteella asunnottomuus näyttäytyi ilmiönä, johon tulisi puuttua oikeanlaisilla vastatoimilla oikea-aikaisesti. Oulun kaupunki on tehnyt vastatoimia asunnottomuuden ehkäisemiseksi, mutta asunnottomien kokemuksissa asunnottomuuden eteen tehdyistä vastatoimista oli ristiriitaisuuksia valtuuston jäsenten näkökulmien kanssa. Valtuuston jäsenet olivat yhtä mieltä siitä, että asunto on jokaiselle ihmiselle perusoikeus, ja että asunnottomuutta ei pitäisi olla ollenkaan. Nostan tuloksiin esimerkkejä siitä, miten asunnottomat ovat kokeneet kaupungin tekemien vastatoimien vaikuttaneen heidän tilanteeseensa. Haastateltavat kertoivat esimerkkejä Paavo-projektista ja Kenttätien palveluista, sekä nostivat esiin ratkaisuehdotuksia millä keinoin asunnottomuuteen voitaisiin todellisuudessa vaikuttaa.

”Lokki räpyttelee tuolla jäällä loukkaantuneena, että se ei pääse lentoon, ni se käydään pelastamassa sieltä kyllä, mutta jos mä meen sanoon näille samoille ihmisille, että mä oon asunnoton, ni ei heitä kiinnosta se pätkeäkään... Näin se vaan on.”

6.3.1 Poliittiset tavoitteet asunnottomuuden vähentämiseksi

Oulun kaupunki on sitoutunut hallituksen tavoitteeseen puolittaa asunnottomuus ja poistaa se kokonaan vuoteen 2027 mennessä. Valtuuston jäsenen mukaan tärkeitä tekijöitä asunnottomuuden vähentämisessä ovat laaja-alainen ja henkilökohtainen tuki, päihde- ja mielenterveyspalveluiden saatavuuden parantaminen sekä kohtuuhintaisten asuntojen saatavuuden parantaminen. Valtuusto jäsen toteaa, että asunnottomien määrä on Suomessa saatu laskuun päämäärätietoisella politiikalla, mutta edelleen liian moni kärsii asunnottomuudesta.

Oulun kaupungin järjestämän Paavo-projektin aikana oli tarkoitus työskennellä pitkäaikaisesti asunnottomana olleiden kanssa, sekä mahdollistaa heille asunnon saaminen. Eräs haastateltava kertoi olleensa mukana Paavo-projektissa Kenttätiellä asuessaan. Hän kertoi, että työskentelyyn kuului vastaavanlaiset haastattelut kuten tämä tutkimushaastattelu. Erään keskustelun aikana Paavo-työntekijä oli todennut asunnottomalle, että ei hän oikeastaan voi suositella, tai auttaa häntä asunnon saamisessa. Vastaaja kertoi keskusteluiden päättyneen siihen, koska hän oli kokenut keskusteluiden olevan hänelle hyödyttömiä sen vuoksi, että hänelle ei pystytty työskentelyyn sitoutumisesta huolimatta tarjoamaan asuntoa. Vastaajalle oli jäänyt kokemus siitä, että palvelu ja tarve eivät olleet kohdanneet kyseisessä työskentelyssä.

Oulun kaupungin valtuuston puheenjohtajan mukaan Oulussa on tehty pitkäjänteistä työtä asunnottomuuden poistamiseksi. Hän pitää päiväkeskus Huilin avaamista Kenttätien palvelukeskuksen yhteyteen tärkeänä konkreettisena tekona asunnottomille tarjottavista palveluista. Hänen mukaansa ihmiset tarvitsevat sekä toivoa että käytännön tekoja. Haastatelluista kodittomista osa oli käynyt Huilissa, osa ei. Ersä haastateltava kertoi, että hän on käynyt siellä joskus pelaamassa biljardia. Useampi vastaaja kertoi Kenttätien palvelukeskuksen kehittyneen viime vuosien aikana, ja kokevansa että Kenttätielle oli nykyään helpompi mennä. Tästä huolimatta osa vastaajista koki Kenttätien edelleen niin ahdistavana paikkana, että he kertoivat viettävänsä yönsä mieluummin kadulla kuin Kenttätien.

Kenttätie paikkana kuvastaa ihmisen oman kulttuurisen kartaston muodostamaa asemaa tietylle paikalle. Kenttätie voi muodostua ihmiselle negatiivisen kokemuksen joko pelkästään paikkana, tai sitten oman kokemuksen perusteella. Joku tietty paikka voi herättää erilaisia tunteita eri ihmisissä, mikä näyttyi tutkimuksessa siten, että osa asunnottomista liitti Kenttätiehen negatiivisempia luonnehdintoja kuin toiset. Tähän voi vaikuttaa myös vuosien ajan julkisessa keskustelussa tuotettu negatiivinen leima Kenttätien palvelukeskusta kohtaan.

Kaupungin valtuuston puheenjohtaja korostaa valtuuston jäsenten tavoin asunnottomuuden vastatoimina kotitukipalveluiden kehittämistä sekä kohtuuhintaisen asuntotuotannon lisäämistä. Valtuuston puheenjohtajan mukaan olennaista olisi saada asiakkaat sitoutumaan tukeen, olipa tuki sitten Kenttätielle tulemista tai sitoutumista kuntoutukseen. Asunnottomien haastatteluista nousee esiin, että sitoutuminen palveluihin ja kuntoutukseen on mahdotonta ilman asuntoa. Haastateltavat kertoivat, että on vaikea sitoutua mihinkään, koska ei tiedä edes mistä aamulla herää. Tuen vastaanottaminen koettiin mahdolliseksi vasta sitten, kun olisi oma asunto, ”tukikohta”, minne tietää pystyvänsä menemään yöksi ja tietävänsä mistä herää aamulla.

Aineistosta nousi laaja-alaisen ja henkilökohtaisen tuen sekä päihde- ja mielenterveyspalveluiden saatavuuden parantamisen rinnalle Asunto ensin -periaatteen vahvistamisen. Kuten Granfelt ym. (2015) toteavat, portaittain etenevä asumispolku voi

toimia hyvänä vaihtoehtona silloin, kun asiakas on siihen vahvasti sitoutunut, mutta se harvoin tarjoaa ratkaisua pitkäaikaisasunnottomuuden poistamiseksi. Tutkimukseen kerätyt pitkäaikaisasunnottomien haastattelut vahvistavat tätä näkemystä. Heidän kokemuksensa perusteella palveluihin sitouttaminen ei ole ollut toimivaa, eivätkä palvelut olleet kohdanneet heidän tarpeidensa kanssa. Asunto ensin -periaate mahdollistaisi kodittomille ”tukikohdan” saamisen, josta käsin palveluihin sitoutuminen koettiin helpompana.

6.3.2 Asunnottomana palvelujärjestelmän loukussa

Asunnottomien kokemuksista nousi esiin, että silloin kun ihminen on joutunut asunnottomaksi, ihminen on jo niin pohjalla että voimavaroja tuen tai avun hakemiselle ei ole. Vastaajat kertoivat kokeneensa tarvitsevansa tuolloin eniten yhteiskunnalta tukea. Haastattelussa kysyttiin, oliko vastaaja kokenut saaneensa riittävästi tukea yhteiskunnalta tilanteessaan. Kaikista haastatteluista nousi esiin kokemus, että tukea ei ollut saatu riittävästi tai lainkaan. Osalla oli kokemus, että mikäli itse ei ollut pystynyt sitoutumaan työskentelyyn, ihminen oli jätetty yksin. Yksi haastateltava kertoi, että oma sosiaalityöntekijä oli lakannut vastaamasta hänelle puhelimeen, kun hänellä oli jäänyt heikolla hetkellä sovittuja käyntejä käymättä. Palvelujärjestelmä koettiin joustamattomana järjestelmänä, johon jokaisen asiakkaan tulisi pystyä sitoutumaan samalla tavalla riippumatta omasta sen hetkisestä elämäntilanteestaan. Palvelujärjestelmän koettiin vaativan asiakkaalta kohtuutonta aktiivisuutta silloin, kun omat voimavarat ovat heikoimmillaan.

Päihdepalveluista keskusteltaessa tämän hetken päihdepalvelut koettiin riittämättöminä. Osa vastaajista koki tarvitsevansa tiiviimpää tukea, kuin mitä päihdepalveluissa voidaan tällä hetkellä tarjota. Päihdetyöskentelyltä toivottiin tiiviimpää seurantaa ja kontrollia. Eräs haastateltava kertoi, että oma juominen todennäköisesti vähenisi, mikäli työskentely olisi konkreettisella tasolla tiiviimpää. Tämä lisäisi haastateltavan mukaan omaa motivaatiota vähentää alkoholinkäyttöä. Myös palveluihin pääseminen koettiin liian pitkäksi prosessiksi. Aineistosta nousi esiin, että esimerkiksi terveydenhuollon puolelta toivottiin saavan tukea

omaan tilanteeseensa jo siinä vaiheessa, kun ihminen on ollut esimerkiksi viikon yhtäjaksoisesti selvinpäin. Kuukausien näytöt pähteettömyydestä tuntuivat kohtuuttomilta vaatimuksilta silloin, kun elämän muillakin osa-alueilla oli suuria haasteita.

Haastatteluista nousi vahvasti esiin se, että ihminen on ajautunut lähes umpikujaan joutuessaan asunnottomaksi. Asunnon saaminen koettiin ylivoimaisen vaikeaksi, jopa mahdottomaksi. Haastateltavat toivoivat kaupungin antavan heille edes mahdollisuuden näyttää, että he pystyvät maksamaan vuokrat ajallaan, ja että he osaavat arvostaa heille tarjottua asuntoa. Useassa eri haastattelussa nousi esiin ratkaisukeinona, että kaupunki tekisi asunnottomille määräaikaista vuokrasopimuksia. Haastateltavat toivoivat, että heille annettaisiin mahdollisuus näyttää tietyn määräajan puitteissa pystyvänsä olemaan ”kunnon” vuokralaisia. Sopimuksen aikana haastateltavat olivat valmiita myös siihen, että joku esimerkiksi kävisi heidän kodissaan päivittäin tai viikoittain katsomassa hoituuko asiat, ja pysyykö asunto siistissä kunnossa. Tämä tarkoittaisi käytännössä Asunto ensin- mallin toteuttamista.

6.4 Asunnottomuus sosiaalisena ongelmana

Aineistosta nousi esiin, että asunnottomuus on myös julkinen ongelma Oulussa. Asunnottomuutta pidettiin vakavana ongelmana, ja oman asunnon nähtiin olevan jokaiselle ihmiselle kuuluva Perustuslaillinen oikeus. Asunnottomuus on sosiaalinen ilmiö, joka miellettiin sosiaalisesti ongelmaksi. Asunnottomuus sosiaalisena ongelmana nähtiin monimuotoisena ongelmana, johon liittyi moninaisia haasteita ihmisten elämässä. Vahvasti nousi esiin ongelmien kasautuminen yhden ihmisen elämässä, joka oli johtanut asunnottomuuteen. Asunnottomuuteen liittyvistä ongelmista nousi esiin päihdeongelma, mielenterveysongelmat sekä lapsuuden aikaiset kokemukset ja traumat.

6.4.1 Ilmiöstä sosiaalisesti ongelmaksi

Gusfieldin (1989) mukaan sosiaaliset ongelmat syntyvät ongelmista, jotka ovat kasautuneet ihmisten elämäntilanteisiin, ei niinkään ihmisten itsensä luomista ongelmista. Gusfieldin (1989) teoria on yhteneväinen haastateltavien kertomusten kanssa. Haastateltavat kokivat, että heidän elämäänsä oli kasautunut useita ongelmia, jotka olivat lopulta johtaneet asunnottomuuteen. Useimmilla aineistoon valikoiduilla kaupungin valtuuston jäsenillä oli vahva näkemys siitä, että asunnottomien tulisi pystyä sitoutumaan heille tarjottuihin palveluihin ja tukitoimiin. Tämä herättää tutkijalle ajatuksen siitä, että ongelma nähdään osittain ihmisten itsensä luomana, johon heidän tulisi ensisijaisesti itse pystyä saamaan aikaan muutosta, jotta heille voitaisiin tarjota asuntoa. Tämänkaltainen sitouttaminen ja oma aktiivisuus koettiin asunnottomien keskuudessa liian suureksi haasteeksi heidän sen hetkisessä elämäntilanteessaan.

Michailakisin & Schirmerin (2014) teorian mukaan sosiaaliset ongelmat muodostuvat aina havainnoijan mukaan. Aineistosta nousee esiin, että asunnottomuus nähdään erilaisena sosiaalisena ongelmana havainnoijasta riippuen. Osa haastateltavista liitti asunnottomuuden vahvasti päihdeongelmaan, ja sitä kautta osittain itse aiheutetuksi ongelmaksi. Päihdeongelma mielletään helposti yksilön vastuulla olevaksi ongelmaksi, mutta päihdeongelmaa voidaan lähestyä myös sairautena. Tällöin näkökulma muuttuu, eikä ongelmaa voida pitää enää yksilön vastuulla olevana ongelmana. Päihde- ja mielenterveyspalveluiden tehostaminen ja yksilöiminen nousi esiin poliittisten päättäjien keskustelusta. Tämä viittaa vahvasti myös siihen, että ongelmaan halutaan puuttua vasta silloin kun sen nähdään olevan jo yksilön oma ongelma. Mielestäni asiaan tulisi etsiä ratkaisuja ennakoivasti siinä vaiheessa, kun ihminen ei ole vielä ajautunut yhteiskunnan reunalle tai sen ulkopuolelle.

Asunnottomuuteen liittyy vahvasti syrjäytyneisyys ja huono-osaisuus, joka tarkoittaisi ennaltaehkäiseviä toimia syrjäytyneisyyttä ja huono-osaisuutta vastaan. Syrjäytyneisyys ei noussut keskusteluissa suoranaisesti esiin, mutta asunnottomien kokemusmaailma kuulosti vahvasti syrjäytyneeltä ja yhteiskunnan ulkopuolella ajautumisesta. Huono-osaisuus nousi esiin taloudellisena ahdinkona, joka aiheutti muun muassa puutetta ruoasta. Huono-osaisuus

oli ajanut asunnottomat tilanteeseen jossa elämän perustarpeistakin oli jouduttu luopumaan. Tämä nostaa esiin vakavan ihmisoikeuskysymyksen, jonka mukaan kaikille kuuluvat ihmisoikeudet eivät toteudu asunnottomien kohdalla.

Asunnottomuuden koettiin olevan osittain myös yhteiskunnan palvelujärjestelmän pettämisen seurausta, jolloin ongelmaa tulisi tarkastella rakenteellisesta näkökulmasta. Asunnottomien kokemus oli, että mikäli heille olisi tarjottu oikeanlaista tukea riittävän ajoissa, ongelmalta olisi voitu välttyä. Tällöin katse tulee kääntää yhteiskunnan reunalta yhteiskunnan keskiöön, ja tarkastella yhteiskunnan rakenteita ja niiden mahdollisia puutteita. Onko palvelujärjestelmä riittävän tehokas, ja tarjoaako se riittävän yksilöllistä tukea esimerkiksi päihdepalveluiden osalta. Haastateltavien kokemus oli se, että poliittiset päättäjät eivät näe ongelmaa samalla tavalla kuin he. Useampi haastateltava kertoi toivovansa päättäjien tulevan kokeilemaan hetkeksi elämää kadulla, jotta oikeita ratkaisuja alettaisiin löytää. Asunnottomilla oli kokemus, että päättäjät puhuvat paljon asunnottomuudesta mutta konkreettiset teot ovat vähäisiä.

Gusfieldin (1989) teorian mukaan sosiaalisesta ongelmasta voi vapautua kohdistamalla siihen oikeanlaisia vastatoimia muun muassa valtion taholta. Aineistosta nousee esiin useita koettuja epäkohtia nykyisessä palvelujärjestelmässä. Päihdepalveluihin ja mielenterveyspalveluihin koettiin olevan liian hankalaa päästä. Tämä esti oikeanlaisen tuen saamisen. Asunnottomien kokemus Oulun kaupungin tavasta linjata asiakkaalle joko päihdepalvelu tai mielenterveyspalvelu oli huono. Haastateltavat kokivat, että mikäli heillä olisi mahdollista saada tukea yhtäaikaisesti sekä päihde- että mielenterveysongelmaan, se voisi tukea kokonaisvaltaista kuntoutumista ja elämänmuutosta. Tämä osoittaa kategorioiden olemassaolon, ja tarpeen asettaa ihmiset tiettyyn kategoriaan myös palvelujärjestelmässämme. Ihmisen katsotaan voivan kuulua joko päihdeongelmaisiin tai mielenterveysongelmaisiiin, mutta niiden yhtäaikaista olemassaoloa on vaikea nähdä.

Michailakisin & Schirmerin (2014) teorian mukaan on syytä tarkastella miten ja miksi tietyt olosuhteet luokitellaan sosiaalisiksi ongelmiksi. Asunnottomuuden muodostuminen sosiaalisiksi ongelmiksi pohjautuu jokaisen ihmisen Perustuslailliseen oikeuteen omaan

kotiin. Mikäli ihmisellä ei ole asuntoa, sen katsotaan olevan väärin yhteiskunnassamme. Asunnottomuus nähdään väärytenä yksilöä kohtaan, mutta sen voidaan katsoa näyttäytyvän myös julkisena epäkohtana. Esimerkiksi valtuuston jäsenen kohupuhe on graavi esimerkki siitä, minkälaisena julkisena ongelmana asunnottomuus voidaan nähdä. Kadulla viettävien ihmisten voidaan nähdä luovan sosiaalista ongelmaa muodostaen siitä julkisen ongelman, kun tarkastelu tulisi kohdistaa ensisijaisesti olosuhteisiin jotka ovat ajaneet ihmiset kadulle.

Olipa kyseessä sitten ihmisen itsensä aiheuttama ongelma tai ei, sosiaalisen ongelman yhteydessä on Michailakisin & Schirmerin (2014) teorian mukaan syytä tarkastella kuka on vastuussa ongelmasta. Tutkimusaineiston perusteella on etsitty selityksiä tähän vastuukysymykseen. Asunnottomuus näyttäytyy monimuotoisena ongelmana, joka voi näyttäytyä erilaisena ongelmana havainnoijasta riippuen. Tästä syystä myös ongelman vastuukysymyksen näkökulmia voi olla useita. Esimerkiksi päihdeongelman näkeminen joko yksilön vastuulla olevana ongelmana tai yhteiskunnan vastuulla olevana ongelmana riippuu havainnoijasta. Tähän voi vaikuttaa havainnoijan omat kokemukset, tai esimerkiksi asiantuntemus päihdeongelmasta sairautena. Päihdeongelman kuvailemisessa oli eroja asunnottomienkin kertomuksissa. Osa vastaajista koki päihdeongelman olevan omalla vastuulla olevan ongelman. Toiset kertoivat päihdeongelman johtuvan asunnottomuudesta. Ongelman kuvattiin johtuvan siitä, että yhteiskunta ei ole pystynyt tarjoamaan asuntoa heille, ja näin ollen ongelman selitettiin olevan yhteiskunnan vastuulla.

Asunnottomuus muodostuu pääasiallisesti useiden yhtäaikaisten vastoinkäymisten seurauksena. Tämän vuoksi on vaikea määritellä kuka ongelmasta on vastuussa. Tulisiko ongelman katsoa alkavan muodostua siinä vaiheessa, kun ihmisellä on vielä asunto, mutta elämän muilla osa-alueilla on jo moninaisia haasteita. Vai alkaako ongelman tarkastelu vasta siinä vaiheessa kun ihminen menettää asunnon. Tärkeä näkökulma on myös pohtia, onko ihmisellä tosiasiallinen mahdollisuus vaikuttaa itse asunnottomuuteen johtaviin seikkoihin. Asunnottomuuden taustalla voi olla ihmissuhdeasioita, tai ongelman voidaan katsoa aiheutuvan riittämättömistä palveluista ja yhteiskunnan tuesta, jolloin vastuu olisi yhteiskunnallinen.

Vastapuhetta oli tulkittavissa asunnottomien kokemuksista eri teemojen ympärillä. Vahvimpana vastapuhe nousi esiin asunnottomien kokemuksista, jotka koskivat toimimattomia palveluita. Vastapuhe näyttäytyi palveluiden kritisoimisena ja poliittisten toimenpiteiden tehokkuuden kyseenalaistamisena. Vastapuheeseen ei liittynyt kuitenkaan suoranaisesti negatiivista sävyä, vaan mielestäni se oli verrattavissa oikeutettuun mielipiteeseen, joka asunnottomille muodostui oman kokemuksen myötä. Järjestöjen edustajien kannanotoissa oli selkeästi kovempi sävy kuin poliittisten päättäjien kannanotoissa, mutta vastapuheeksi en kuitenkaan niitä tulkinnut. Vastapuhetta sen varsinaisessa merkityksessä ei ilmennyt myöskään poliittisten päättäjien esiin nostamista näkökulmissa.

6.4.2 Elämää marginaalissa

Jokisen (2004) mukaan marginaaliryhmään kuuluvia yhdistää jokin tietty asia, jonka vuoksi he kuuluvat samaan marginaaliin. Tässä tutkimuksessa marginaaliryhmä muodostuu asunnottomista. Marginaalin sisällä olevat henkilöt ovat kuitenkin kaikki yksilöitä, joiden kulttuurinen kartasto muodostuu tietovarannosta, joka pitää sisällään paikkojen merkityksiä ja statuksia (Jokinen 2004). Haastatteluaineistoni koostui pitkäaikaisasunnottomista. Heidän kertomuksista nousi esiin, että omaa asuntoa kutsuttiin usein ”tukikohdaksi”, sen sijaan että he olisivat puhuneet kodista. Oman kodin merkityksiä ihmisen elämään ei juuri noussut haastatteluissa esiin.

Inhimillinen kartta vaikuttaa siihen, miten näemme oman identiteettimme (Jokinen 2004). Juhilan (2004) mukaan marginaalissa elävä kantaa mukanaan leimattua identiteettiä. Leimatuksi tuleminen nousi haastatteluista vahvasti esiin. Haastateltavat kertoivat itse olevan leimattuja, sekä he kertoivat kokemuksistaan palvelujärjestelmässä, jolloin he olivat kokeneet olevansa leimattuja ympäristöstä päin asunnottomuutensa vuoksi. Oman identiteetin rakentumisen aisti olevan haurasta haastateltavien kohdalla. Heidän puheista, eleistä ja olemuksista heijastui ajoittain alemmuuden ja huonommuuden kokemuksia jotka välittivät leimatun identiteetin mukana kantamista.

Eräs haastateltava puhutteli itseään läpi haastattelun työttömänä, ei asunnottomana. Tämä vahvistaa näkökulmaa siitä, että marginaalin sisällä olevat yksilöt voivat kuulua myös muihin marginaaleihin, joka tekee kaikista yksilöitä. Haastateltavan tapa sanoittaa itseään työttömänä asunnottomuutta koskevassa haastattelussa pohjautui tavallisuusretoriikkaan. Haastateltava halusi irrottaa itsensä hänelle asetetusta leimatusta identiteetistä ja esittää oma minä mahdollisimman tavallisena. Hän koki työttömän identiteetin liittyvän ehkä positiivisemmän sävyn asunnottoman identiteettiin verrattuna, jonka vuoksi hän kutsui itseään työttömäksi. Juhilan (2004) mukaan kulttuurisiin kategorioihin liitetyt piirteet ovat kuitenkin niin vahvoja, että leimattuja kategorioita on vaikea horjuttaa.

Ympäristön suhtautuminen marginaalissa eläviin ihmisiin osoittautua aineiston perusteella olevan riippuvainen ihmisten henkilökohtaisesta tuntemuksesta ja tietämyksestä ilmiötä kohtaan. Asunnottomat kokivat ihmisten asenteisiin tulleen muutoksen sen jälkeen, kun koditon mies oli astunut julkisuuteen kohupuheen jälkeen ja luonut kasvot kodittomuudelle. Ilmiötasolla puhuttaessa asunnottomuudesta on vaikea muodostaa kuvaa asunnottoman näkökulmasta. Kodittoman miehen antamat haastattelut antoivat ihmisille mahdollisuuden tutustua asunnottoman elämään konkreettisella tasolla sekä kuulla syitä asunnottomuuden taustalla. Tämä oli selkeästi lisännyt ihmisten ymmärrystä kodittomia ihmisiä kohtaan, ja mahdollisesti muuttanut asunnottomaan liitetyn leimatun identiteetin määritelmää.

6.5 Tutkimuksen tulokset yhtäläisiä aiemman tutkimuksen kanssa

Tutkimuksen tulokset ovat yhteneväisiä aiemman tutkimuksen kanssa. Tulokset osoittavat, että oululaisen asunnottomuuden syyt ovat moninaisia ja usein on kyse yksilön kohdalle kasaantuneista ongelmista. Lämsän (1998) tutkimuksessa todetaan, että kasautuvassa huono-osaisuudessa näyttäytyy usein työmarkkinoilta syrjäytyminen ja sosiaalisen huono-osaisuuden kietoutuminen yhteen. Saman tutkimuksen mukaan sosiaalinen huono-osaisuus saattaa vaikuttaa leimaavasti ja vaikeuttaa näin olleen esimerkiksi asunnon saamista. Tässä

tutkimuksessa nousi esiin asunnon saamisen vaikeus pitkäaikaisasunnottomien kohdalla. Asunnon saaminen tuntui lähes mahdottomalta asuntovälitystoimistojen kautta. Tämän tutkimusaineiston perusteella asunnon saaminen oli helpompaa yksityisen vuokranantajan kautta. Asia herättää pohtimaan yhteiskunnan rakenteiden puutteellisuutta, sillä yhteiskunnan palveluiden tarjoamisen tulisi ylettyä myös heikoimmassa asemassa oleville kansalaisille.

Tutkimuksen tulokset ovat yhteneväisiä myös Helnen (2002) tutkimuksen kanssa, josta nousee esiin syrjäyttämisen käsite. Tuloksista nousi esiin se, että ilmiöön voidaan nähdä liittyvän syrjäyttämistä esimerkiksi siinä muodossa, että tarjotut palvelut eivät kohtaa asiakkaiden tarpeiden kanssa. Myös luottotietojen menetyksen pitkäaikainen vaikutus asuntomarkkinoilla voidaan nähdä yhteiskunnan rakenteellisena epäkohtana. Helnen (2002) tutkimuksesta esiin nousseet toiseus sekä siihen liittyvä kielteinen arvolataus nousivat esiin myös tämän aineiston perusteella. Asunnottomien kokemukset selittivät eriarvoisuuden kokemuksia muun muassa päihde- ja terveydenhuollon palveluissa. Asunnottomuuteen liittyvä kielteinen arvolataus nousi niin ikään esiin asunnottomien omien kokemusten kautta.

Granfeltin (1998) ja Saaren (2015) tarkastelema ero kodittomuuden ja asunnottomuuden käsitteiden välillä ei noussut tässä tutkimuksessa esiin samoina termeinä. Asunnottomien kokemuksista nousi kuitenkin esiin ”tukikohta” termi, jota käytettiin omasta asunnosta puhuttaessa. ”Tukikohdalla” viitattiin mielestäni kodin käsitteeseen, sillä sitä käytettiin esimerkiksi silloin kun omaan asuntoon liitettiin turvallisuuden ja pysyvyyden tunnetta. ”Tukikohta” välittyi kertomuksista turvallisena jokaisen omana paikkana, joka ihmiseltä puuttui.

Ilmiön selittäminen yksilön vastuulla olevana ongelmana tai yhteiskunnan vastuulla olevana ongelmana ei ollut yksiselitteistä. Saaren (2015) mukaan ongelman selittäminen yksilön tai yhteiskunnan vastuulle voi vaihdella henkilön mukaan. Tutkimuksen aineiston perusteella voi varovasti todeta, että yksilökohtainen vastuu korostui poliittisten päättäjien näkemyksissä, kun taas yhteiskunta- ja sosiaalipoliittinen vastuu korostuivat asunnottomien kokemuksissa. Lopuksi voidaan todeta, että tämä tutkimuksen tulokset vahvistuivat aiempien tutkimusten

perusteella, sillä tulokset olivat pääosin hyvin yhteneväisiä. Tutkimuksen merkitystä oululaisen asunnottomuuden näkökulmasta pohdin tarkemmin vielä pohdinta- osiossa.

7 JOHTOPÄÄTÖKSET JA POHDINTA

Tutkimuksessa olen tutkinut oululaista asunnottomuutta. Tutkimuksessa käytetty aineisto jakoi tutkimuksen kahteen erilaiseen lähestymiskulmaan. Haastatteluista nousi esiin pitkäaikaisasunnottomien kokemus, kun taas lehtiartikkeleissa tulee kuuluviin oululaisten poliitikkojen ja järjestöjen edustajien näkökulmia koskien ilmiötä. Asunnottomien haastatteluista pidän tutkijana ensisijaisen tärkeinä, koska asunnottomien kokemuksia ei ole helppo saada mukaan tieteelliseen tutkimukseen. Asunnottomien haastattelut mahdollistivat tutkimustehtävän tarkastelun myös asunnottomien kokemuksesta, ja asunnottomuudesta käydyn julkisen keskustelun tarkastelun myös asunnottomien näkökulmasta. Tutkimukselle asetettu tutkimuskysymys on: *Miten asunnottomuutta selitetään yksilön vastuulla olevana ongelmana, ja miten sitä selitetään yhteiskunnan vastuulla olevana ongelmana?*

7.1 Yksilön vastuulla oleva ongelma

Haastatteluaineisto koostui pitkäaikaisasunnottomista, jonka vuoksi asunnottomuuden eri muodot jäivät sinällään ohuiksi. Tutkimuksessa ei keskitytty eri ryhmien, kuten naisten tai nuorten asunnottomuuteen. Tutkimuksessa haluttiin ensisijaisesti tutkia asunnottomuutta ilmiönä, jonka vuoksi ilmiön sisällä tehtävälle syvemmälle tarkastelulle ei ollut tarvetta. Tutkimuksen kannalta ei ollut myöskään oleellista erotella esimerkiksi haastateltavien sukupuolta tai ikää, sillä tutkimuksessa tarkasteltiin asunnottomuudesta käytävää keskustelua ja sitä, miten asunnottomuutta selitetään julkisena ongelmana. Tutkimuksessa ei ollut tarkoituksenmukaista tutkia asunnottomien yksilökohtaisia tarinoita, sillä kyseessä oli asunnottomuuden tutkiminen ilmiötasolla. Haastateltavien anonyymiteetti turvattiin tutkimuksessa jättämällä pois yksityiskohtaiset tiedot, koska kohderyhmänä oululaiset pitkäaikaisasunnottomat ovat pieni marginaaliryhmä.

Oululainen asunnottomuus näyttäytyi olemassa olevana moninaisena ilmiönä. Ilmiön tarkastelussa huomiota kiinnitettiin ilmiön syihin, seurauksiin sekä mahdollisiin ratkaisuehdotuksiin. Kuten aiemmissa tutkimuksissa on todettu, myös oululainen asunnottomuus näyttäytyi ilmiönä, joka on seurausta ihmisen elämään kasautuneista ongelmista. Asunnottomuuden taustalla on päihdeongelmia, erinäisiä terveydellisiä ongelmia kuten mielenterveyden ongelmia, päättäneitä parisuhteita sekä yritystoiminnan kaatumista. Voidaan siis todeta, että tämän tutkimuksen perusteella oululaisen asunnottomuuden syyt ovat moninaisia, ja ne vastaavat aiempia tutkimustuloksia.

Ilmiön olemassaoloon ei löytynyt tutkimuksen avulla selkeitä syitä. Tutkimuksessa ei voitu myöskään selvittää sitä, kuinka paljon asunnoton voi itse vaikuttaa tilanteeseensa. Tutkimus osoittaa kuitenkin sen, että osa asunnottomuuteen johtaneista syistä selitettiin olevan yksilön vastuulla olevina ongelmina. Näitä olivat päihdeongelma, mielenterveysongelmat, ongelmat perheessä, pienituloisuus, sosiaalinen syrjäytyminen sekä henkilökohtaiset puutteelliset kyvyt ja taidot. Yksilön vastuulla olevat ongelmat nousivat vahvemmin esiin asunnottomien kokemuksista kuin poliittisten päättäjien näkökulmista. Tutkijan näkökulmasta edellä lueteltuihin ongelmiin liittyy joko kokonaan, tai ainakin osittain yhteiskunnallinen näkökulma ja yhteinen vastuu näistä epäkohdista. Esimerkiksi pienituloisuus ja sosiaalinen syrjäytyminen voivat olla ihmisellä olemassa jo syntyessään, riippuen siitä mihin perheeseen lapsena syntyy. Tällöin asiaan on vaikea yrittää itse vaikuttaa, ja näiden ongelmien poistamiseksi tulisi tehdä rakenteellisia muutoksia yhteiskunnan sisällä.

Asunnottomuuteen liittyy vahvaa huono-osaisuutta ja syrjäytyneisyyttä. Halu ottaa vastaan palveluita oli olemassa, mutta asunnottomat kokivat palvelujärjestelmän liian monimutkaisena ja byrokraattisena. Koettiin, että omaa aktiivisuutta vaadittiin asunnottomalta kohtuuttoman paljon. Mikäli ihminen ei voinut osoittaa riittävää aktiivisuutta, haastatteluista nousi esiin palvelujärjestelmästä ulossulkemisen kokemus. Asunnottomat kokivat omat voimavaransa vähäisiksi, sekä tarvitsevansa yhteiskunnalta oikeanlaista tukea oman aktiivisuuden sijaan. Se, minkälaista oikeanlainen tuki olisi, jäi kuitenkin epäselväksi. Osa haastateltavista koki, että palveluiden ei koettu vastaavan tarvetta. Esimerkiksi päihdepalveluilta toivottiin tiiviimpää tukea, sillä nykyinen tuki koettiin toimimattomana. Palvelujärjestelmän toimimattomuus nousi yksimielisesti esiin niin asunnottomien

kokemuksista kuin poliittisten päättäjien kokemuksista, joka teki siitä selkeästi yhteiskunnan vastuulla olevan ongelman.

Asunnottomuus ilmiönä pitää edelleen sisällään negatiivista sävyä ja eriarvoisuutta. Asunnottomilla oli eriarvoisuuden kokemuksia muun muassa julkisista terveydenhuollon palveluista sekä asuntovälitystoimistoista. Tämä osoittaa sen, että YK:n ihmisoikeussopimuksen mukainen tasavertaisuus ei toteudu asunnottomien kohdalla, ja että he ovat heikommassa asemassa yhteiskuntamme valtaväestöön verrattuna. Toivottomuus näyttäytyi suurimmillaan asunnon hankinnassa, jossa luottotiedot tuntuivat olevan edellytys myös matalimman kynnyksen asunnonvälitystoimistossa. Huolestuttavaa oli, että kaikki haastateltavat, joilla oli asunto haastatteluhetkellä, olivat saaneet asunnon tuttavien kautta yksityiseltä vuokranantajalta. Tämä vahvisti heidän kertomuksiaan siitä, kuinka vaikeaa tai jopa mahdotonta asuntoa voi olla saada.

Oululainen asunnottomuus ilmiönä vastaa aiempien tutkimusten tavoin sosiaalista ilmiötä, johon liittyy monia ongelmia, jotka voivat olla eri yksilöillä elämän eri osa-alueilla. Kasautunut huono-osaisuus oli useimmissa tilanteissa ajanut ihmisen asunnottomaksi. Asunnottomuus koettiin raskaana, koko elämää määrittelevänä ongelmana, josta ei ollut helposti löydettävissä ulospääsyä. Asunnottomuuteen liittyy vahvaa kategorisointia sekä sen mukana tuoma leimattu identiteetti. Asunnon ensisijaisuus nousi esiin yhteiskuntaan kiinnittymisen edellytyksenä. Asunnottomien ratkaisuehdotus asunnottomuusongelmaan oli Asunto ensin- mallin mukainen käytäntö, jossa asunnottomalle tarjotaan ensin asunto, ja sen jälkeen vaaditaan sitoutumista palveluihin. Ratkaisuehdotus olisi konkreettinen muutos Oulussa tällä hetkellä voimassaolevaan palvelujärjestelmään.

7.2 Oululainen asunnottomuus julkisena ongelmana

Asunnottomuuden muodostumista julkiseksi ongelmaksi tarkasteltiin tutkimuksessa ensisijaisesti lehtiartikkeleissa olleiden Oulun kaupungin valtuuston jäsenten haastatteluiden perusteella. Aineistosta nousi esiin, että nykyistä sosiaalipolitiikkaa kohdistetaan lähtökohtaisesti sosiaalisen ongelman poistamiseksi. Julkinen keskustelu nostaa esiin sen, että asunnottomuudesta olisi päästävä eroon, ja että sen eteen on pyrittävä tekemään erinäisiä poliittisia ratkaisuja. Tämä näkökulma muodostaa melko kapean kentän ongelman ympärille, kun ongelmaan pitäisi tarttua kokonaisvaltaisemmin. Asunnottomuus ei synny hetkessä, eikä siitä tule myöskään hetkessä pitkäaikaista. Asunnottomuuteen olisi mahdollista reagoida ennen asunnottomuutta, asunnottomuusuhan alla tai viimeistään kun asunnottomuus on alkanut. Haastateltavien kertomukset vuosia kestäneistä asunnottomuusjaksoista nostaa esiin ajatuksia toimenpiteistä, joita ei ole onnistuttu tekemään oikealla tavalla tai oikea-aikaisesti.

Poliittisten päättäjien ja järjestön edustajien yhteinen näkemys oli se, että asunnottomuus nähdään ongelmana, jota ei pitäisi olla olemassa. Jokaisella ihmisellä katsottiin olevan oikeus asuntoon, ja asunnottomuus tunnistettiin sosiaalisesti ongelmaksi. Päättäjien ratkaisuisissa asunnottomuuden poistamiseksi ei kuitenkaan osattu mielestäni tunnistaa asunnottoman todellista elämäntilannetta, ja heidän omien voimavarojensa vähyyttä. Asunnottomuuden ratkaisemiseksi tulisi huomioida ihmisten yksilölliset elämäntilanteet, siitä huolimatta, että kaikki kuuluvat asunnottomien marginaaliryhmään. Asunnottomien kertomuksista nousi esiin, että heillä jokaisella oli erilaisia tuen tarpeita, ja nimenomaan yksilöllisesti räätälöidyillä palveluilla voitaisiin saada muutosta aikaan.

Valtuuston jäsenten mukaan mielenterveys- ja päihdepalveluita tulisi kehittää. Yksi valtuuston jäsen nosti esiin Asunto ensin- mallin, ja tunnisti sen tarjoaman erilaisen tuen asunnottomille. Yksilöllisten palveluiden tarve siis tunnistetaan, mutta palveluiden muuttaminen ja uudelleen organisointi ei varmasti ole helppoa ja mutkatonta. Tässä voi tulla vastaan myös kunnan taloudelliset resurssit. Tämän lisäksi on huomioitava, että vaikka palveluita muutettaisiin, se ei välttämättä takaa asunnottomuuden poistumista tai edes

vähennemistä. Tutkimuksen perusteella nykyinen yhteiskunta- ja sosiaalipolitiikka ei ole ollut riittävän tehokasta asunnottomuuden poistamiseksi.

Oululaisesta asunnottomuudesta on muodostunut julkinen ongelma, joka halutaan poistaa. Julkisessa keskustelussa ongelma sisältää negatiivisia luonnehdintoja ja leimaavaa puhetta. Asunnottomuuden ei voida kuitenkaan nähdä olevan yksilön vastuulla olevana ongelmana, vaan asunnottomuus on ensisijaisesti yhteiskunnan vastuulla oleva ongelma, jota voidaan selittää osittain myös nykyisen sosiaalipolitiikan toimimattomuutena. Tästä julkisesta ongelmasta vapautuakseen pitäisi tehdä erinäisiä poliittisia vastatoimia, jotka ovat tähän asti osoittautuneet toimimattomiksi, kuten Kenttä Paavo- hanke. Yksilötasolle kohdistuvat vastatoimet, kuten päihde- ja mielenterveyspalveluiden yksilöiminen, eivät ole mielestäni riittäviä toimenpiteitä, vaan ongelmasta tulisi ottaa enemmän yhteiskunnallista vastuuta, ja osoittaa järeämpiä toimenpiteitä rakenteellisen muutoksen eteen.

Asunnottomuutta on ollut Suomessa aina, vaikkakin se on ilmiönä muuttunut. Asunnottomuus pitää edelleen sisällään huono-osaisuutta, syrjäytyneisyyttä sekä oman elämän hallinnan menettämistä. Asunnottomuuteen liittyy leimaamista ja toiseutta. Tämän tutkimusaineiston perusteella voidaan todeta, että asunnottomuutta selitetään sekä yksilön että yhteiskunnan vastuulla olevana ongelmana. Vastuun näkemisessä ei noussut isoja eroja asunnottomien kokemusten ja poliittisten päättäjien kertomusten välillä. Suurimpana ongelmana näyttäytyi asunnottomien kokemus siitä, että heitä ei ole kuultu, eikä oikeanlaista tukea oli pystytty tarjoamaan. Luottotietojen menettäminen tuntui muodostavan ylitsepääsemättömän haasteen asunnon saamisessa asunnottomien kokemusten perusteella, kun taas poliittisten päättäjien mielestä Oulussa tarjotaan asuntoja myös luottotietojen menettäneille asunnonhakijoille. Näiden näkemysten välillä oli selkeä ristiriita.

Asunnottomien ja poliittisten päättäjien näkemykset erosivat jonkin verran siitä, miten asunnottomuus olisi ratkaistavissa. Mielestäni yhteneväisempi näkemys olisi löydettävissä esimerkiksi hanke- tai projektityöskentelyn kautta. Asunnottomuuden ehkäisemiseksi olisi syytä tehdä myös valtakunnallista yhteistyötä eri kuntien välillä, ja hyödyntää enemmän jo löydettyjä toimivia käytänteitä.

7.3 Pohdinta

Tutkimuksen tekeminen oli mielenkiintoista, ja koin tekeväni tärkeää tutkimusta yhteisen yhteiskunnallisen asian äärellä. Heikommassa asemassa olevat ihmiset ovat aina kiinnostaneet minua, ja olen kokenut tasa-arvon ja oikeudenmukaisuuden toteutumisen tärkeänä kaikkien ihmisten välillä. Omasta kiinnostuksestani ja eettisistä arvoistani tarkasteltuna tutkimuksen aihevalinta oli helppo. Aihe oli kuitenkin laaja, ja sen rajaaminen oli oleellista tutkimuksen alkumetreillä. Tutkimuksen alkuperäinen tarkoitus oli tutkia pitkäaikaisasunnottomuutta, koska tutkimuksen kaikki haastateltavat olivat pitkäaikaisasunnottomia. Haastateltavien pieni määrä vaikutti kuitenkin tutkimustehtävän muuttamiseen niin, että aineistolla pystyttäisiin vastaamaan mahdollisimman luotettavasti sille asetettuun tutkimustehtävään.

Tutkimukseen valikoitu teoria oli moninainen, ja jälkikäteen ajateltuna sitä olisi voinut rajata vielä tarkemmin. Tutkimuksen olisi voinut rakentaa joko Gusfieldin (1989) teorian varaan tai Juhilan (2004) ja Jokisen (2004) teorioiden varaan. Tämä olisi voinut selkeyttää teorian käyttämistä läpi analyysin, sillä välillä tuntui haasteelliselta pystyä keskittymään tutkimuksen kannalta olennaiseen koska teoreettisia näkökulmia oli niin monta. Koin kuitenkin, että teoriat tukivat riittävästi tutkimustani. Tutkimuksella pystyttiin vastaamaan sille asetettuun tutkimuskysymykseen, ja tutkimusta voidaan pitää luotettavana tässä tutkimuksessa käytetyn aineiston pohjalta.

Haastatteluaineiston kerääminen oli mielenkiintoista, ja koen sen tärkeäksi osaksi tätä tutkimusta. Ilman asunnottomien haastatteluita tätä tutkimusta ei ole ollut mahdollista toteuttaa. Haastateltavat olivat kaikki pitkäaikaisasunnottomia, jonka vuoksi asunnottomien kokemukset ovat tässä tutkimuksessa pitkäaikaisasunnottomien kokemuksia. Tämä rajaa tutkimuksessa analysoiduista kokemuksista pois muut asunnottomuuden muodot. On huomioitava myös, että analyysi perustuu omiin tulkintoihini, ja sen voidaan todeta olevan siinä suhteessa subjektiivinen. Tulosten avulla ei myöskään voida tehdä kovin laajoja yleistyksiä, sillä tässä tutkimuksessa käytetty aineisto on suppea. Tutkimustulosten perusteella saatiin kuitenkin sosiaalityön näkökulmasta ajankohtaista tietoa asunnottomuuden selittämisestä ja ongelman vastuun jakamisesta. Vaikka tutkimuksen päätehtävänä oli tuottaa

kuvailevaa tietoa ilmiöstä, tutkimus antoi mielestäni myös tärkeää tietoa siitä, mitä ratkaisuja asunnottomat näkivät asunnottomuuden poistamiseksi, ja miten ne poikkesivat poliittisten päättäjien näkemyksistä.

Tutkimuksen rajaaminen oululaiseen asunnottomuuteen asetti tiettyjä haasteita tutkimuksen toteuttamiselle. Vaikka aineisto oli mahdollista valikoida vastaamaan hyvin tutkimustehtävään, tutkimuksessa käsiteltiin asunnottomuutta paljo ilmiötasolla, joka ei juuri poikennut valtakunnalliseen tutkimukseen nähden. Joitain oululaista asunnottomuutta koskevia havaintoja aineistosta pystyi kuitenkin nostamaan esiin. Aineiston perusteella kohupuheen jälkeen asunnottomuuden ilmiö Oulussa on muuttunut jonkin verran. Tutkijana minua ilahdutti kovasti se, että asunnottomiin aiemmin vahvasti liitetty leimattu identiteetti on ainakin osittain hälventynyt, ja sen tilalle on muodostunut ymmärrystä ja inhimillisiä tekoja asunnottomia kohtaan. Aineiston perusteella tämän taustalla vaikutti suoranaisesti kohupuheen jälkeen julkisuuteen nousseen kodittoman henkilön antamat haastattelut. Uskon myös, että kohupuheella vaikutettiin marginaaliryhmiin liitettyjen ennakkoluulojen vähentämiseen sekä lisättiin yhteiskunnallista pohdintaa ihmisten tasavertaisuudesta sekä oikeudenmukaisuudesta.

Tutkimusmenetelmänä tapaustutkimus tuntui aluksi haasteelliselta ottaa haltuun. Tutkimuksen edetessä menetelmä selkeytti myös omaa tapaa toteuttaa tutkimus, ja loppujen lopuksi se toimi mielestäni hyvin tässä tutkimuksessa. Haastatteluiden toteutuminen asunnottomien kanssa oli ensiarvoista tutkimuksen kokonaisvaltaisen onnistumisen kannalta. Asunnottomien marginaaliryhmää ei ole helppo tavoittaa, eikä sen vuoksi myöskään helppo saada osallistumaan tällaiseen tutkimukseen. Tehtyjen haastatteluiden jälkeen koin suurta onnistumisen tunnetta, niin oman itseni ylittämisen kannalta kuin tutkimukseen saadun aineiston kannalta. Ennen kaikkea sain haastatteluista tehdessä tutustua näihin ihmisten tarinoihin ja heidän elämäntilanteisiin. Heidän kohtaaminen kosketti minua syvästi, joka jätti minuun toiveen päästä työskentelemään heidän kanssaan jollakin tavalla myös tulevaisuudessa. Tämän lisäksi toivon tutkimuksen tavoittavan poliittisia päättäjiä ja muita viranomaisia, ja luovan ehkä uusia alkuja sosiaalipoliittiselle keskustelulle. Lopuksi vielä välitän lukijalle erään haastateltavan viestin, jonka lupasin liittää tutkielmaani:

”Kirjota siihen sun graduun, että poliitikkojen, ja virkamiesten ja muiden pitäis ottaa meidät samalle viivalle ku hekin ovat. Ei me olla mitään maahantallattuja roskia... Että pidettäis kaikkia ihmisiä samanarvoisina...”

LÄHTEET

- Alastalo, Marja & Åkerman, Maria 2010. Asiantuntijahaastattelun analyysi: Faktojen jäljillä. Teoksessa Ruusuvuori, Johanna & Nikander, Pirjo & Hyvärinen, Matti (toim.) Haastattelun analyysi. Tampere: Vastapaino, 372—395.
- Alasuutari, Pertti 2011. Laadullinen tutkimus 2.0. Tampere: Vastapaino.
- Asumisen rahoitus- ja kehittämiskeskus ara 2018. Tilastoja asunnottomuudesta. [online] https://www.ara.fi/fi-FI/Tietopankki/Tilastot_ ja_selvitykset/Asunnottomuus. Luettu 1.3.2019.
- Bowles, Roger 2012. Social Exclusion and Offending . Teoksessa Giuliana, Parodi & Dario, Sciulli (ed.) Social Exclusion. Short and Long Term Causes and Consequences, 116—130.
- Fowler, Patrick & Hovmand, Peter & Marcal, Katherine & Das, Sanmay 2019. Solving Homelessness from a Complex Systems Perspective: Insights for Prevention Responses. Annual Review of Public Health. Volume 40, s. 465—486. [online] <https://www.annualreviews.org/doi/full/10.1146/annurev-publhealth-040617-013553> Luettu 10.10.2019
- Granfelt, Riitta 1998. Kertomuksia naisten kodittomuudesta. Väitöskirja. Tampereen yliopisto. Helsinki: Suomalaisen kirjallisuuden seura.
- Granfelt, Riitta 2000. Kertomuksia kodittomuudesta ja marginaalista. Teoksessa Karvinen, Synnöve & Pösö, Tarja & Sotka, Mirja (toim.) Sosiaalityön tutkimus. Metodologisia suunnistuksia. Jyväskylä: SoPhi 48, 99—117.
- Granfelt, Riitta & Nousiainen, Kirsi & Haahtela, Riikka & Juhila, Kirsi & Raitakari, Suvi 2015. Oman oven avaajaksi – voiko asunnottomuudesta päästä eroon? Teoksessa Häkli, Jouni & Vilkkö, Risto & Vähäkylä, Leena (toim.) Kaikki kotona? Asumisen uudet tuulet. Helsinki: Gaudeamus, 71—81.
- Gusfield, Joseph R. 1989. Constructing the Ownership of Social Problems: Fun and Profit in the Welfare State. Social Problems, Vol. 36, No. 5, Berkeley, University of California-San Diego.
- Haahtela, Riikka 2015. Asiakkuuksien rakentuminen asunnottomille suunnatussa naistyössä. Väitöskirja. Tampereen yliopisto. [online] <https://tampub.uta.fi/bitstream/handle/10024/96654/978-951-44-9713-1.pdf?sequence=1>. Luettu 1.5.2019.

- Hassi-Nuorluoto, Laura 2000. Asunnottomuus viranomaistulkinnoissa. Teoksessa Heikkilä, Matti & Karjalainen, Jouko (toim.) Köyhyys ja hyvinvointivaltion murros. Helsinki: Gaudeamus, 154—167.
- Helne, Tuula 2002. Syrjäytymisen yhteiskunta. Väitöskirja. Helsingin yliopisto. Helsinki: Stakes.
- Jokinen, Arja & Juhila, Kirsi 1991. Pohjimmaiset asuntomarkkinat. Diskurssianalyysi kuntatason viranomaiskäytännöistä. Helsinki: Sosiaaliturvan keskusliitto.
- Jokinen, Arja 2004. Asuntola kulttuurisella kartastolla. Teoksessa Jokinen, Arja & Huttunen, Laura & Kulmala, Anna (toim.) Puhua vastaan ja vaieta. Neuvottelu kulttuurisista marginaaleista. Helsinki: Gaudeamus, 74—98.
- Jokinen, Arja & Huttunen, Laura & Kulmala, Anna 2004. Johdanto: neuvottelu marginaalien kulttuurisesta paikasta. Teoksessa Jokinen, Arja & Huttunen, Laura & Kulmala, Anna (toim.) Puhua vastaan ja vaieta. Neuvottelu kulttuurisista marginaaleista. Helsinki: Gaudeamus, 9—19.
- Juhila, Kirsi 2004. Leimattu identiteetti ja vastapuhe. Teoksessa Jokinen, Arja & Huttunen, Laura & Kulmala, Anna (toim.) Puhua vastaan ja vaieta. Neuvottelu kulttuurisista marginaaleista. Helsinki: Gaudeamus, 20—25.
- Järventie, Irmeli 1999. Syrjäytyvätkö lapset? Tutkimus 1900-luvun lasten perushoivasta, hyvinvoinnista ja lastensuojelupalvelujen käytöstä Helsingissä. Sosiaali- ja terveysministeriön julkaisuja 6/1999. Helsinki: Edita.
- Karvinen, Synnöve 2000. Sosiaalityön tutkimuksen metodologiset jännitteet. Teoksessa Karvinen, Synnöve & Pösö, Tarja & Sotka, Mirja (toim.) Sosiaalityön tutkimus. Metodologisia suunnistuksia. Jyväskylä: SoPhi 48, 9—30.
- Kenttä-Paavo-hanke 2015. Oulun kaupunki. [online] <https://www.innokyla.fi/web/hanke1788867>. Luettu 14.3.2019.
- Laine, Markus & Bamberg, Jarkko & Jokinen, Pekka 2007. Tapaustutkimuksen käytäntö ja teoria. Teoksessa Laine, Markus & Bamberg, Jarkko & Jokinen, Pekka (toim.) Tapaustutkimuksen taito. Helsinki: Gaudeamus, 9—18.
- Lehtonen, Leena & Salonen, Jari 2008. Asunnottomuuden monet kasvot. Ympäristöministeriö. Helsinki: Edita Prima Oy.
- Lämsä, Anna-Liisa 1998. Syrjäytyminen Oulussa: hyvinvointipuutteet oululaisen syrjäytymisen kuvaajina. Väitöskirja. Oulun yliopisto. Oulu: Oulun kaupunki.

Malmsten, Annukka 2007. Rajaaminen. Teoksessa Laine, Markus & Bamberg, Jarkko & Jokinen, Pekka (toim.) Tapaustutkimuksen taito. Helsinki: Gaudeamus, 57—58.

Michailakis, Dimitris & Schirmer, Werner 2014. Viewpoints Social work and social problems: A contribution from systems theory and constructionism. *International journal of social welfare* 2014: 23: 431—442.

Olsen, Wendy 2015. “Poverty” as a Malaise of Development: A Discourse Analysis in its Global Context. Teoksessa Boran, Anne & Ford, David Charles (toim.) *Poverty: Malaise of Development? Issues in the Social Sciences Series: 6*. Chesterin yliopisto, 33—65.[online]
<https://ebookcentral.proquest.com/lib/jyvaskyla-ebooks/reader.action?docID=2166810> Luettu 20.1.2020.

Oulun kaupungin asuntopoliittiset linjaukset 2017. Erytysisumisesta normaaliin asumiseen. [online]
https://www.ouka.fi/documents/52058/1408043/Asuntopoliittiset_linjaukset_2017.pdf/6c1be58d-27c7-492e-afa1-980342cb40e5 Luettu 4.4.2020.

Oulun kaupunki 2019. Arjen tuki ja asumispalvelut. [online]
<https://www.ouka.fi/oulu/terveyspalvelut/paihdeasumispalvelut>. Luettu 20.4.2019.

Oulun kaupunki 2019. Asunnottomien yötä vietetään Rotuaarilla 17.10.2019. [online] https://www.ouka.fi/oulu/ajankohtaista/uutiset-ja-tiedotteet/-/asset_publisher/s8Z1/content/asunnottomien-yota-vietetaan-rotuaarilla-17-10-2019/. Luettu 11.10.2019.

Raunio, Kyösti 2006. Syrjäytyminen. Sosiaalityötä kiinnostavia näkökulmia. Helsinki: Sosiaali- ja terveysturvan keskusliitto ry.

Ruusuvuori, Johanna & Nikander, Pirjo & Hyvärinen, Matti 2010. Haastattelun analyysin vaiheet. Teoksessa Ruusuvuori, Johanna & Nikander, Pirjo & Hyvärinen, Matti (toim.) *Haastattelun analyysi*. Tampere: Vastapaino, 9—30.

Saari, Juho 2013. Kolmas tie ja hyvinvointivaltion uudistaminen- Anthony Giddensin politiikka-asialista. Teoksessa Saari, Juho & Taipale, Sakari & Kainulainen, Sakari (toim.) *Hyvinvointivaltion moderneja klassikoita*. Helsinki: Diakonia-ammattikorkeakoulu, 160—165.

Saari, Juho 2015. Huono-osaiset. Elämän edellytykset yhteiskunnan pohjalla. Helsinki: Gaudeamus.

Siikaluoma, Mirko 2019. Oulun kaupunki avaa Myllytulliin asunnottomien toimintakeskuksen-mahdollisuus muun muassa peseytymiseen ja ilmaiseen

aamupalaan. Kaleva.fi. [online] <https://www.kaleva.fi/uutiset/oulu/oulun-kaupunki-avaa-myllytulliin-asunnottomien-toimintakeskuksen-mahdollisuus-muun-muassa-peseytymiseen-ja-ilmaiseen-aamupalaan/824402/>. Luettu 11.10.2019.

Tuomi, Jouni & Sarajärvi, Anneli 2009. Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi. Jyväskylä: Gummerus Kirjapaino Oy.

Vailla vakinaista asuntoa ry (Vva ry) 2018. [online] <https://vvary.fi/jouluksi-kotiin-suomen-7000-asunnottomalla-ei-ole-kotia-johon-palata/>. Luettu 1.3.2019.

LIITTEET

Liite 1.

Kaleva.fi	Asunto on ihmisen perusoikeus	https://blogit.kaleva.fi/turvallisesti-juha-hanninen/2019/10/22/asunto-on-ihmisen-perusoikeus/#comments	Juha Hänninen (22.10.2019)
Kaleva.fi	Asunnottomuus on edelleen ongelma	https://blogit.kaleva.fi/hanna-sarkkinen/asunnottomuus-on-edelleen-ongelma	Hanna Sarkkinen (17.10.2019)
Kaleva.fi	Nuorten asunnottomuuden kasvuun on puututtava- kadulta tai kavereiden vaihtuvista nurkista on vaikea ponnistaa töihin, kouluun tai kuiville	https://www.kaleva.fi/lukijalta/mielipiteet/nuorten-asunnottomuuden-kasvuun-on-puututtava-kadulta-tai-kavereiden-vaihtuvista-nurkista-on-vaikea-ponnistaa-toihin-kouluun-tai-kuiville/808277/	Hanna Markkanen, Sini-Elina Kärsämä (20.10.2018)
Kaleva.fi	Kunnallisilla vuokra-asuntoyhtiöillä on merkittävä rooli asunnottomuuden torjunnassa	https://blogit.kaleva.fi/janne-hakkarainen/2019/10/17/kunnallisilla-vuokra-asuntoyhtiöilla-on-merkittava-rooli-asunnottomuuden-torjunnassa/	Janne Hakkarainen (17.10.2019)
Kaleva.fi	Vastikkeellinen asuminen on ilmiönä valitettavan yleistä myös Oulussa-tarvitsemme ainoastaan naisille tarkoitettuja asumispalveluita	https://www.kaleva.fi/lukijalta/mielipiteet/vastikkeellinen-asuminen-on-ilmiona-valitettavan-yleista-myos-oulussa-tarvitsemme-ainoastaan-naisille-tarkoitettuja-asumispalveluita/832415/	Amira Bushnaief (22.12.2019)
Yle.fi	Kodittoman telttä paloi, sai uuden jo parin tunnin jälkeen – nyt Markku Korhonen hukkuu ihmisten lahjoituksiin	https://yle.fi/uutiset/3-10967395	Niina Jokelainen (12.9.2019)
Yle.fi	Päihdeongelmainen nainen vastaa valtuutetulle, joka kutsui häntä ihmisroskaksi:	https://yle.fi/uutiset/3-10398571	Emma Hinkula (11.9.2018)

	”Sen pitäisi olla muutama päivä tuolla kadulla”		
Yle.fi	Perhokodista toiseen kulkenut Saku asuu autossa, koska haluaa ulos systeemistä: ”Meikäläisen mielestä kaikki on hyvin”	https://yle.fi/uutiset/3-10972131	Riina Kasurinen (15.9.2019)

Liite 2.

HAASTATTELURUNKO

1. Kuinka kauan olet ollut asunnottomana?
2. Mistä asunnottomuudessa on sinun näkemyksesi mukaan kyse?
3. Millaisia haasteita asunnottomuuteen liittyy? Entä millaisia mahdollisuuksia?
4. Minkälaisessa yhteiskunnallisessa asemassa koet olevasi tällä hetkellä?
5. Oletko saanut riittävästi tukea yhteiskunnalta tilanteessasi?
6. Millä tavalla asunnottomuutta mielestäsi torjutaan?
7. Millaisiin asioihin julkinen keskustelu asunnottomuudesta keskittyy? Keskustellaanko oikeista asioista? Mikä unohtuu?
8. Miten asiaa voitaisiin käsitellä paremmin? Missä on onnistuttu ja missä ei?
9. Miten asunnottomuus olisi ratkaistavissa?
10. Mitä toivot tulevaisuudeltasi?

KIITOS AJASTASI!